

Zmagali sta zamisel in temeljitost

V resnici sodi strojna oprema za novozelandsko hidroelektrarno OHAU A po vrednosti med naše doslej največje izvozne posle in hkrati vsebuje tudi naše doslej največje, samostojno konstituirane Francisove turbine in regulatorje tlaka.

Ko prehaja delavniška dokumentacija v proizvodnjo, je prav da obvestimo kolektiv o zanimivih okoliščinah, ki so privedle posel v hišo in ga opozorimo na pomen tega posla za podjetje.

Zmota je dala polet

Bilo je maja lanskega leta, ko smo prejeli 6 tiskanih zvezkov z opisom in zahtevami o potrebni strojni opremi za HE OHAU A. Novozelandsko ministrstvo za električno energijo v Wellingtonu je s tem razpisnim gradivom zaprosilo Litostroj — tako kot mnoga druga podobna podjetja po svetu — naj mu do 13. septembra 1973 predloži svojo ponudbo.

Maja meseca, ob bližajoči se zimi, so Novozelandčani prezrli, da bo priprava ponudb na severni zemeljski polobli padla v obdobje poletnih dopustov, ali pa jih ta okoliščina ni motila ob trdni samozavesti bogatega kupca. V Litostroju smo v poletju videli morebitno svojo prednost, češ, v vročih mesecih se naši konkurenci ne bo kaj prida ljubilo, morda niti vsi ne bodo sodelovali s svojimi ponudbami, mi pa bomo prav zato pripravili svoj predlog zelo skrbno.

Kasneje se je pokazalo, da smo se zmotili. Turbine, ki naj požirajo po 135 m³ vode vsako sekundo na padcu 57,6 m in bodo dodatno opremljene s takimi regulatorji tlaka, da bo možno med mirovanjem agregatov izpuščati isto količino vode v odvodni kanal, so bile tudi za naše konkurente zaželen posel. V konkurenčnem boju zato ni manjkala niti ena pomembna turbinska tvrdka in tudi njihove ponudbe so bile skrbno pripravljene.

Cprav je bila naša zmotna, nam je vendar dala voljo in moč za iskanje tehničnih rešitev, ob katerih bi utegnili uspeti. Pred-

vsem se nam je zdelo privlačno, da bi poleg predpisane vrtilne hitrosti alternativno ponudili tudi turbine z višjim številom vrtljajev in da bi se okoristili z izkušnjami o preprečevanju valovanja v kanalih in uničevanju energije z žaluzijskimi zapirali, kakršne smo vgradili v HE Srednja Drava I. Ponudbe smo se lotili zagnano.

Laboratorij razčisti dvome

Turbine kljub 4,0 m izstopnega premera gonilnikov pri pripravi ponudbe niso povzročale posebnih težav. Za zasnovo njihovega hidravličnega dela je bilo na voljo dovolj podatkov o že izvedenih preizkusih na modelnih turbinah v Institutu za turbinske stroje v Vižmarjih. Mnogo trši oreh je pomenilo uničevanje energije štirih mogočnih curkov, ki bi nastajali pod tlakom vode približno 6 atm. in skupaj izlivali vsako sekundo 540 m³ vode v odvodni kanal, ko turbine v HE OHAU A ne bodo obratovale in bo voda potrebna nižjim elektrarnam.

Izkušnje iz HE Srednja Drava I, s svojimi 450 m³ na padcu 33 m in le kratkotrajnim izpuščanjem neizkoriščene vode, niso mogle dati zadovoljivega odgovora. Začeli so se pojavljati dvomi, ali ne bi bilo morda namesto žaluzijskih zapiral, kakršne smo izdelali za HE SD I, primerneje uporabiti regulatorje tlaka okroglega preseka, kakršne je prav tako patentiral naš inž. Rakčević.

Tudi ni mogel nihče vedeti, ali bo tolmun pod centralo, kot so si ga zamislili v Novi Zelandiji, zadoščal za uničevanje približno 300.000 kW moči, s katero izstopajo vodni curki.

Na ta vprašanja smo morali dati jasne odgovore. Investitor je izrecno zahteval potrditev, da bodo predloženi regulatorji tlaka ustrezali trajnemu izpuščanju vode. Treba je bilo torej ugrizniti v oreh in ugriznili smo.

Brez preizkusov ni šlo. Vodogradbeni laboratorij v Ljubljani je kljub poletnim mesecem sprejel naše naročilo, izdelal model elektrarne v merilu 1:30 z vsemi štirimi izpusti za regulatorje tlaka in tolmunom za uničevanje energije. Trajalo je približno mesec, da so preizkusili obe vrsti regulatorjev tlaka, ugotovili prednosti okroglega pred pravokotnim žaluzijskim in določili najugodnejšo obliko uničevalnega tolmana.

Zanimivo je, da so preizkusi glede oblike tega tolmana odkrili zelo preprosto tehnično resnico, ki ni bila znana niti novozelandskim projektantom niti Litostroju. Ko nam je laboratorij končno še izračunal največje višine valov v dovodnih kanalih, ki bi nastali po nenadni razbremenitvi agregatov, je priprava ostalega dela ponudbe v Litostroju toliko napredovala, da je bilo mogoče popolno ponudbo odpisati kmalu za tem.

V ponudbi se vendar nismo opredelili za to ali ono vrsto regulatorjev tlaka, temveč smo jih ponudili v obeh možnih alternativah. Tudi smo zamolčali odkritje o pravilni obliki tolmana pod elektrarno, da se z odkritjem ne bi okoristil kdo, ki zanj ni ničesar plačal.

Povsem nepričakovano...

Ponudbo smo predložili Novozelancem prek beograjskega »Progressa« in njegovega zastopstva v Sydneyu (Avstralija). Ta nam je v začetku decembra 1973 sporočil, da se je Litostroj s svojo ponudbo uvrstil med prve tri konkurente in da se investitor zato želi pogovarjati z našimi predstavniki v drugi polovici decembra, to je še v roku veljavnosti ponudbe, ker se bo za dobavitelja opreme odločil še pred novim letom. Z ostalima dvema konkurentoma bo imel razgovore že v prvi polovici decembra.

Zlati znak sindikatov za Litostroj

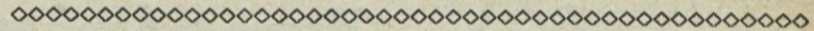
Sindikalna organizacija je bila od svoje ustanovitve do danes vedno nosilec naprednih političnih idej in odločitev pa tudi pobudnik gospodarskega razvoja podjetja in organiziranosti samoupravnih odnosov. Bila je organizator in nosilec udarniškega dela članov pri gradnji novih obratov.

Organizacija ima 3400 članov, ki so organizirani v sedmih osnovnih organizacijah sindikata v temeljnih organizacijah združenega dela ter konferenci osnovnih organizacij sindikata.

Sindikalna organizacija Litostroja je aktivno sodelovala v uresničevanju stabilizacijskih ukrepov, kar se kaže v stalnem povečevanju produktivnosti ter tako pogojenega osebnega standarda delavcev. Sindikalna organizacija je zavzeto sodelovala pri usmerjanju delitve dohodka in osebnih dohodkov in ob tem posvetila posebno pozornost nagrajevanju delavcev z najnižjimi osebnimi dohodki.

Sindikalna organizacija je s svojim delovanjem zagotovila, da je Litostroj med prvimi uvedel 42-urni delovni teden, pozorno je spremljala uveljavljanje potrebnih ukrepov za zagotovitev varstva pri delu, še zlasti pa se ukvarja z vprašanji socialne politike. Uspešno so rešili probleme otroškega varstva za otroke svojih delavcev, razen tega pa omogočajo svojim članom kulturno udeleževanje, izobraževanje ter rekreativno dejavnost v najširšem smislu. Sindikalna organizacija je vedno spodbujala gradnjo stanovanj za delavce.

Posebno skrb posveča vzgoji mladine, njeni organiziranosti in vključevanju v samoupravni delegatski sistem. Sindikalna organizacija tudi vzdržuje koristne stike s sindikalnimi organizacijami podjetij iz CSSR, ZSSR in LR Madžarske.

Vabilu se nismo mogli odzvati, ker ni bilo mogoče preskrbeti novozelandskih viz v tem roku. Pričakovali smo, da bo zaradi tega investitor zaprosil za podaljšanje veljavnosti ponudbe, saj smo mu predlagali, naj prestavi razgovore na januar 1974. Namesto prošnje za podaljšanje veljavnosti ponudbe nam je novozelandsko ministrstvo za električno energijo 24. decembra 1973 zaupalo naročilo...

Naročilo je prišlo tako nepričakovano, da telegramu nismo mogli verjeti. Brali smo ga še in še in le počasi prišli k sebi. V njem je jasno pisalo, da ministrstvo naroča pri Litostroju 4 turbine iz alternativne ponudbe z višjo vrtilno hitrostjo in 4 regulatorje tlaka okroglega preseka. Kdor je enkrat samkrat po oddani ponudbi doživljal napestost čakanja na kupčevo odločitev, bo razumel naše presenečenje. Dobili smo naročilo za 1227 ton opreme! Dobili brez predhodnih razgovorov s kupcem, le na osnovi same ponudbe! V Litostroju smo kaj takega doživeli prvič in tudi druge turbinske tvrdke se menda ne morejo hvalliti s številnimi takimi primeri.

Tako popolne ponudbe še ne

Ko smo 16. januarja letos sedli v Wellingtonu k razgovoru, je bil to že prvi »popogodbeni« sestanek. Bili smo presenečeni nad dnevnim redom: turbinsko opremo je zadevalo vsega 10 vprašanj, kar je prisočno malo v primerjavi s podobnimi sestanki. Že z uvodnimi besedami smo zvedeli za razlog. Inženirji investitorja so izjavili, da dotlej še

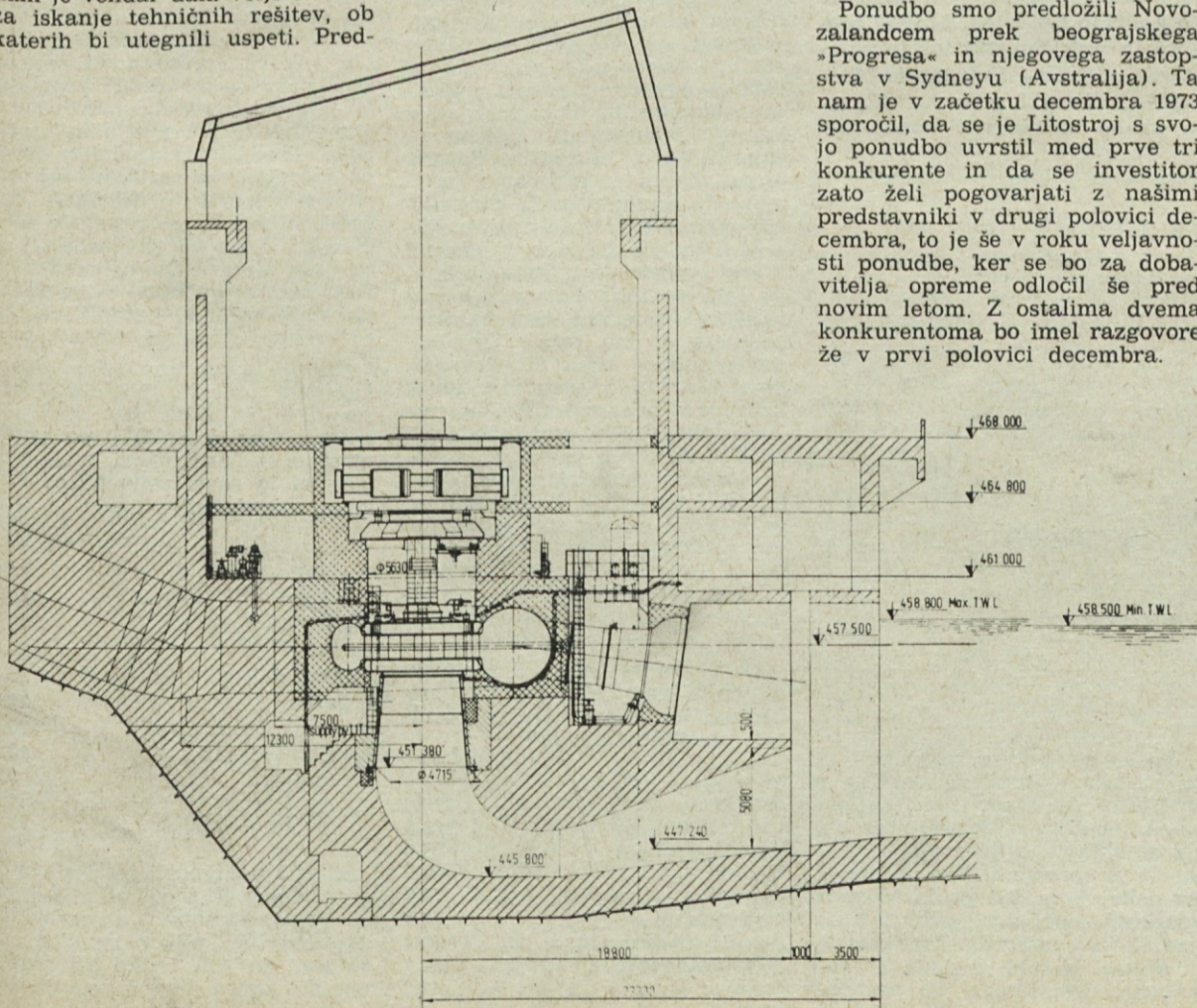
niso prejeli tako popolne in temeljito pripravljene ponudbe, kot je bila ponudba Litostroja. Zato nimajo veliko vprašanj, vse je jasno že iz ponudbe same...

Te laskave izjave so nam seveda dobro dele in krepko pripomogle, da je po nekaj minutah nastalo prijetno delovno vzdušje, ki je še pospešilo rešitev maloštevilnih odprtih vprašanj in dovoljevalo sem in tja po kako šalo. Tako smo npr. pojasnili, da ne bo posebne težave odpeljati turbinskih gredi k Rade Končarju na uravnavanje z generatorskimi gredmi, »saj je turbinska gred skoraj tako dolga kot razdalja med Ljubljano in Zagrebom.«

Naša samozavest je še narasla ob novici, da naša ponudba po ceni ni bila najnižja. Kanadski konkurent je bil nekoliko odstotkov cenejši. Zmagali smo torej s tehnično zamisljivo in temeljito ponudbo! Zmagali v deželi, kjer nas poznajo le po uspehih turbinah ene same hidroelektrarne — Mangapape! Zmagali v deželi, kamor so po tradiciji smeli izvažati take vrste opremo le Britanci in Kanadčani. Zmagali smo končno tudi doma in dali zamašek v usta vsem tistim, ki trde, da Litostroj privedejo do izvoznih poslov le pretirano nizke cene.

Filmska predstava

Osrednje vprašanje v Wellingtonu je bilo uničevanje energije in izbira najprimernejše vrste regulatorja tlaka. Investitorja je pri njegovi izbiri vodila nižja cena regulatorja tlaka z okroglim (Nadaljevanje na 4. strani)

Ponudbeni projekt podolžnega preseka centrale z regulatorjem tlaka okroglega preseka

ZNANSTVENO RAZISKOVANJE

Proizvodni program, s katirnim se srečujemo v našem podjetju, narekuje tudi ustrezno znanstveno-raziskovalno dejavnost. O naj-novejših dosežkih na tem področju nam je poslal prispevek dr. inž. Vlado Jordan.

Lahko se pohvalimo, da je naš projektantski in raziskovalni kader dosegel evropski strokovni nivo in tudi naši izdelki ne zastajajo za tujimi, saj so že prodri do Amerike in do dežel Daljnega vzhoda, da o Afriki ne govorimo. Seveda smo se mnogo tega naučili iz tujih strokovnih revij, ki tekoče prinašajo novosti iz tehničnega sveta. Tudi raznih nesreč, ki se tu in tam dogajajo — npr. zaradi pomanjkljive opreme v hidroelektrarnah — ta literatura ne prikriva. Tako smo se že dostikrat prijeli za glavo ob misli, kaj če se tudi nam kaj takega primeri, kar se je dogodilo celo svetovno znani firmi?

S temi besedami sem hotel približno nakazati, po kakšnih preudarkih usmerjamo našo znanstveno-raziskovalno dejavnost in ji začetujemo osnovni program. V tujih poročilih o tehničnih pomanjkljivostih in nesrečah namreč redko kdaj najdemo podrobnejša pojasnila o vzrokih; večinoma so navedene le razne domneve. Ne preostane nam torej drugega, kot da se sami lotimo takih raziskav, če hočemo priti stvari do dna. To velja predvsem za raziskave s področja turbin, ki jih v naši državi proizvaja edino Litostroj, in deloma s področja črpalk. Pa tudi na drugih področjih, npr. pri žerjavih, transportnih napravah, preoblikovalnih in procesnih napravah je navadno bolj učinkovito, če se sami lotimo raziskav, kot če bi na srečo iskali rešitve po obsežni tuji literaturi.

Tudi naši kupci, zlasti iz tujine, nam često zastavljajo probleme, ki jih ni mogoče rešiti brez temeljite znanstvene raziskave. Včasih nas opozore naravnost na določen nesrečen dogodek v kaki tuji hidroelektrarni in hočejo od nas garancije, da se pri naši opremi kaj takega ne bo zgodilo. Tako smo se morali npr. za HE Kamburu potruditi, da smo naročnikom svetovalcem iz Anglije izdelali obsežno znanstveno študijo o tem, kako bomo preprečili pojav »resonančnega vodnega udara«. Leta straši v zadnjih letih po ameriški in angleški strokovni literaturi, ni pa bil doslej dovolj raziskan. Zdi se, da je naša študija prispevala velik korak k rešitvi, ker ni samo zadovoljila naročnika, marveč je bila že tudi objavljena v mednarodni reviji »Water Power«, ki jo berejo strokovnjaki za vodno energijo iz vsega sveta. Ni treba posebej poudarjati, kako je za ugled Litostroja koristno, če se njegovo ime pojavlja ob znanstvenih razpravah v mednarodnem tisku.

Seveda smo po dovrstitvi te študije takoj začeli pregledovati načrte naših lastnih kroglastih zasunov, ker se namreč prav z njimi v zvezi lahko pojavlja omenjeni resonančni udar. Naj ga čisto na kratko razložimo. Kadar pri zaprtem zasunu spuščamo skozi njegovo tesnilno rego malenkosten vodni pretok na drugo stran (zaradi izenačenja tlakov), lahko pridejo vibracije zapiralnega telesa v resonanco z oscilacijami vodnega tlaka v tlačnem cevovodu. To pa povzroča hitro naraščajoče tlačne sunke vse dotle, dokler cevovod ne počne — in katastrofa je tu. Nam se je posrečilo ugotoviti, kako naj bo zasun konstruiran glede togosti in dopustne širine rege, da se to ne bo zgodilo. In ko smo pregledovali stare načrte — glej srečo — so bili zasuni v redu! Ne bi pa isti zasun ustrezal v kaki drugi elektrarni, česar v času konstituiranja seveda še nismo vedeli. Prav tako tega niso vedeli tudi konstruktorji tujih firm, ki se jim je prvim to pripetilo. Sreča, da nismo mi povsod prvi!

Naši turbinski konstruktorji in monterji se prav gotovo z nejevoljo spominjajo težav, ki smo

jih v prejšnjih letih imeli z zračnimi ventili pri Kaplanovih turbinah na Dravi. Ti ventili naj bi spuščali v sesalno cev turbine zrak, kadar se turbina zapira. Po zaprtju turbine namreč lahko udari spodnja voda z veliko silo nazaj proti turbini (»povratni udar«), vsesani zrak pa naj bi ta udarec ublažil. Pri nekaterih turbinah delujejo ti ventili pravilno, pri drugih ne. Ko se srečujemo s konkurenčnimi ponudbami pri kaki novi elektrarni, opazimo, da nekateri dobavitelji opremljajo svoje turbine z zračnimi ventili, drugi spet ne, čeprav so turbine namenjene za iste pogoje. Po kakšnih kriterijih torej turbinske firme izbirajo te ventile? Ko smo brskali po tuji literaturi, da bi morda našli utemeljen odgovor, smo odkrili v nekem ruskem tehničnem glasilu sicer obširno poročilo o katastrofalni škodi v neki hidroelektrarni, ko je povratni udar v sifonu tako rekoč porušil Kaplanovo turbino. Posamezne lopate so bile odtrgane in jih je voda odnesla daleč proč. Vendar so bili tudi tu podani v glavnem samo domnevni vzroki brez podrobnejših fizikalnih izračunov. To pa je seveda za zanesljivo projektiranje premalo.

Spričo tega, da čaka Litostroj izdelava večjega števila Kaplanovih turbin za srednjo Dravo, smo morali sami začeti z raziskavo delovanja zračnih ventilov. Tako nam je sedaj po temeljiti fizikalni analizi jasno, kdaj so ti ventili potrebni in kdaj ne, se pravi, katere lastnosti turbin in kakšni obratovalni pogoji terjajo njihovo uporabo. Odkrili smo celo, da tudi geometrična oblika sesalne cevi lahko delno uniči uspeh, ki ga dosežemo z zračnim ventilom, če namreč dopuščamo, da uhaja vsesani zrak v spodnjo vodo. Tega pa seveda ne bi spoznali, če ne bi z raziskavo ugotovili zračnih količin, ki jih vsrkavajo ventili. Taka in podobna dognanja bodo v veliko ko-

rist pri projektiranju bodočih elektrarn.

Mimo hidravličnih raziskav se naš raziskovalni oddelek ukvarja še s trdnostnimi raziskavami strojnih konstrukcij, obe področji pa nujno terjata, da vzporedno posegamo še na tretje področje, to je programiranje znanstvenih izračunov za elektronski računalnik. Med trdnostnimi raziskavami naj navedemo samo nekatere.

Pri naših izdelkih, ki spadajo med izrazito težke izdelke, je odločilnega pomena čimbolj ekonomična izraba materiala, kar pomeni manjšo težo in ceno, s tem pa večjo konkurenčnost in lažji prodor na tuji trg. Spomnimo se samo velikanskih mlinov za cementarne, travernih obročev in spiral pri turbinah, težkih žerjavskih konstrukcij itd. Seveda pa ne sme biti prihranek materiala v škodo trdnosti konstrukcije in zanesljivega delovanja. Poglobiti se je torej treba v vsako pločevino ali odlitek, v vsako prirobnico ali vijak, v razna rebra in ojačitve. Ali bi pločevino smeli stanjšati za kak milimeter (s tem lahko prihranimo na desetine ton) ali so vse te ojačitve zares potrebne, ali jih je morda konstruktorjev »občutek« podedoval iz desetletij nazaj? Včasih se izkaže, da npr. pločevina poka na mestih, kjer bi najmanj pričakovali. »Občutek« torej lahko vara še tako dobrega konstruktorja. Kakšne neprijetne posledice nastanejo potem, ko je taka konstrukcija v obratovanju, dobro vedo naši zunanji monterji in naša prodajna služba, občutimo pa jih v lastnem žepu vsi.

Ko smo take in podobne nape skušali popravljati tako, da smo na poškodovanih mestih dodajali ojačitve, se je npr. pokazalo, da so se prejšnje napetosti res zmanjšale, toda zdaj so prevzele vso obremenitev spet ojačitve in so se napetosti prekomerno koncentrirale okrog njih. Tu se je treba torej s trmastimi raziskovalnim nagonom poglobiti med same »molekule« konstrukcijskega materiala in odkriti njegove skrite zakonitosti. Na nobeni univerzi sveta namreč ne

V četrtek, 13. junija letos, je indijska parlamentarna delegacija obiskala našo delovno organizacijo in se pogovarjala s predstavniki naše organizacije (Foto V. P.)

pouče bodočih inženirjev o vseh mogočih konstrukcijah, s katerimi se bodo srečevali v praksi in ki se neprestano izpopolnjujejo. To prepuščajo praksi in specialnim znanstvenim institucijam — tudi industrijskim.

S takim prizadevanjem smo si nabrali precej izkušenj za solidno in ekonomično projektiranje zlasti težjih konstrukcij. Pri rotacijskih mlinih za cementarne smo npr. precej razjasnili zamotane vplive obratovalnih pojavov in konstrukcije (npr. sodelava obložnih plošč in pregradnih sten) na dinamične napetosti v materialu. Traverni obroči in spiralni okrovi turbin so v trdnostnem pogledu prav tako zelo zahtevne konstrukcije. Njihove obremenitve zaradi notranjega vodnega tlaka in teže agregata, ki jo nosijo, mimo tega pa še njihova geometrična oblika, predstavljajo poseben trdnostni problem, ki še danes ni v tehnični literaturi dokončno rešen — kljub mnogim modelskim raziskavam. Tudi s tem problemom smo se z lastnimi raziskavami precej približali končni razjasnitvi.

To je samo nekaj najbolj pomembnih raziskovalnih dosežkov znanstveno raziskovalnega biroja, ki smo jih morali obravnavati poleg mnogih drugih vsakdanjih problemov v zvezi s tekoči-

mi potrebami projektive. Teh glavnih problemov seveda ni bilo mogoče obravnavati — pri nezadostnem številu naših raziskovalcev — samo v rednem delovnem času. Dodatna finančna sredstva za te raziskave nam je uspelo pridobiti od Sklada Borisa Kidriča pri Raziskovalni skupnosti Slovenije. Za to gre zasluga predvsem vodstvu našega projektno razvojnega sektorja.

Vendar bi želel poudariti, da v bodoče tudi z družbenimi dotalcijami ne bomo mogli uspešno upravljati raziskav, če se ne bo število raziskovalcev bistveno povečalo. Kajti zadnji dve leti sta pokazala, da je sedanji kader preobremenjen do skrajne zmogljivosti v rednem in popoldanskem času, in to ne samo z aktualnimi službenimi nalogami, marveč tudi z znanstvenim izpopolnjevanjem (spremljanje literature). Naraščaja pa ni, in tudi upanje, da ga pridobimo, izginja. Bati se je še odhajanja sedanjega manj številnega kadra, ker ima na voljo mnogo lažjih zaposlitev z boljšimi prejemki. Novemu kadru — če ga bodo po sreči vendarle pridobili — pa je potrebno več let uvajanja in izkušenj.

Želel bi, da bi te bronamerne nasvete prebral kdo od odločujočih upravljalcev našega podjetja.

Izpolnjevanje plana v FI

V maju smo izgotovili 740 ton končnih proizvodov in tako po petih mesecih dosegli skupno letošnjo količino 2.650 ton. Majski premik je bil torej še kar zadovoljiv, ne pa še zadosten. 834 ton je namreč tista mesečna količina, ki pomnožena z dvanajstimi meseci šele da 10.000 ton, kolikor znaša naš letošnji količinski plan. Ta cilj pa je potrebno naprej doseči, istočasno pa še nadoknaditi zamujeno.

		1974											
Vrsta proizvoda	Leto 1974 Mesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Turbine	2200												
Talni transport	1730												
Preoblikovalni stroji	1350												
Črpalke	1300												
Diesel-motorji	1200												
Žerjavi	800												
Cementarne	700												
Strojni deli	600												
Orodje	120												
Skupno TOZD FI	10000												

Stanje 31. 5. 1974

K majskemu uspehu je največ pripomogla realizacija naslednjih proizvodov: turbin 260 t, talnih transportnih sredstev 164 t, žerjavov 128 ton in Diesel motorjev 123 t; ostala razlika pa odpade na črpalke in preoblikovalne stroje. Zadnji dve vrsti proizvodov tudi sicer v letošnjem letu nedopustno zaostajata, predvsem v primerjavi s preteklimi leti, ko smo ravno pri njiju dosegali lepe uspehe.

Razen cementarn so se vsi črni stolpci premaknili skladno z majskimi rezultati. Toda ob pogledu na digram imamo občutek, da se njihov medsebojni položaj sploh ni spremenil. Res je, da je že nekaj časa isti proizvod prvi (žerjavi), neki drug proizvod pa zadnji (cementarne). Toda vse je relativno, bi rekli filozofi. To navajamo zaradi tega, da najboljših ne bi preveč hvalili, najslabših pa ne preveč grajali. Kajti

že v začetku leta smo se dogovorili, da bomo naše rezultate prikazovali na čimbolj enostaven način, in sicer tako, da bomo za obdobje poročanja sešteli realizirane količine in jih primerjali z letnimi planiranimi količinami, izrazili pa v odstotkih. Seveda je res, da bi prikazovanje izpolnjevanja kumulativnih dinamičnih planov prikazalo našo uspešnost nekoliko drugače, predvsem v prvi polovici leta. Toda ob koncu leta se tako imenovana statični in dinamični plan že sicer najdeta v isti točki. Obratujemo rezultate tako ali drugače, pomemben je le finančni rezultat oziroma v primerni višini ustvarjeni dohodek, ki mora zadostiti našim potrebam in razvoju. Žal so finančni kazalci poznani nekoliko kasneje od količinskih in to je edini razlog, da prikazujemo naše rezultate v tonah. In če je še plan »realen«, je tudi takšno prikazovanje dovolj objektivno, in kar je zelo pomembno, da je hitro in sprotno.

Da pa zadostimo tudi zagovornikom dinamičnih planov, prikazimo tokrat petmesečne rezultate po njihovih željah:

	%
orodje	118,6
turbine	100,3
strojni deli	95,0
Diesel motorji	87,7
žerjavi	77,9
cementarne	73,7
preoblikovalni stroji	72,9
talni transport	44,7
črpalke	43,6
TOZD FI — skupno:	73,4

Tako! In kje so sedaj žerjavi in cementarne? Če bi bili dinamični plani sestavljeni na podlagi pogodbenih rokov naročil, bi nam tak način prikazovanja naših rezultatov prikazal tudi naš odnos do izpolnjevanja pogodbenih rokovnih obveznosti. V našem primeru so dobri rezultati le tisti nad 100 odstotki. Take dosegamo le pri orodju in turbinah. Pregled zaključujeta dva podpolovičarska rezultata pri talnem transportu in črpalkah. Začetek in konec pa povezuje petčlanska ekipa tričetrtinarjev, t. j. strojnih delov, Diesel motorjev, žerjavov, cementarn in preoblikovalnih strojev, katerih uspehi se gibljejo okoli 75 odstotkov.

Da pa se ne izneverimo doseganemu običaju, pogledjmo iste rezultate še tako, kot smo jih vavjeni, torej rezultate po petih mesecih v primerjavi z letnim planom in razvrščene po odstotkovni uspešnosti:

	%
žerjavi	64,3
orodje	49,4
Diesel motorji	36,7
turbine	29,5
strojni deli	28,3
črpalke	21,2
preoblikovalni stroji	20,8
talni transport	13,1
cementarne	3,3
TOZD FI — skupno:	26,5

Merilo uspešnosti po petih mesecih znaša 41,4 odstotka. Ali pa če se zadovoljimo z naslednjo ugotovitvijo: kolikor manjka odstotkov do 100, toliko jih moramo do konca leta še napraviti, če hočemo izpolniti plan.

V. N.

Obračun bruto osebnega dohodka

Po uveljavitvi nove ustave je bil dne 5. aprila 1974 po predhodnih obravnava v organizacijah združenega dela, skupščinskih organih in skupščini SR Slovenije podpisan družbeni dogovor o osnovah programiranja nalog in oblikovanju sredstev za skupno in splošno porabo v letu 1974.

Ta družbeni dogovor, ki je bil objavljen v Uradnem listu SRS št. 16 z dne 16. 4. 1974, je bil osnova v mesecu maju sklenjenim samoupravnim sporazumom med temeljnimi organizacijami združenega dela in samoupravnimi interesnimi skupnostmi. Samoupravni sporazumi določajo dejavnost samoupravne interesne skupnosti in prispevno stopnjo za financiranje posameznih vrst dejavnosti.

Vprašanja, ki so se pojavila v zvezi z izvajanjem samoupravnih sporazumov oziroma družbenega dogovora in s samim družbenim dogovorom, niso bila jasno opredeljena, so pa postala predmet posebnega zakona, ki predpisuje osnove ter način obračunavanja in plačevanja prispevkov za financiranje samoupravnih interesnih skupnosti v letu 1974. Ta zakon je skupščina SR Slovenije sprejela dne 25. 4. 1974 in je bil objavljen v Uradnem listu SRS št. 18 z dne 10. 5. 1974.

Družbeni dogovor in zakon vnašata v sistem obračuna prispevkov za financiranje interesnih skupnosti in osebnih dohodkov nekaj novosti.

Prispevki za financiranje interesnih skupnosti

Obračunavanje in plačevanje prispevkov za financiranje interesnih skupnosti deli zakon na dva dela, in sicer:

a) na prispevke, ki jih delavec plačuje iz svojega bruto osebne dohodka, in

b) na prispevke, ki jih temeljna organizacija združenega dela plačuje iz svojega dohodka. Novost pri tem je, da osnova za obračun prispevkov ni samo bruto osebni dohodek, temveč tudi dohodek delovne organizacije in poslovni sklad delovne organizacije.

Prispevki iz osebnega dohodka

Prispevke iz osebne dohodka po samoupravnem sporazumu plačuje delavec tisti samoupravni interesni skupnosti, ki mu zagotavlja zadovoljevanje potreb in interesov.

Prispevke obračunava in plačuje za delavca iz njegovega osebne dohodka temeljna organizacija združenega dela — izplačevalec.

Zaradi tega pride do naslednje diferenciacije prispevkov iz osebne dohodka:

a) prispevki, ki se obračunavajo po stopnjah, dogovorjenih z interesnimi skupinami z območja sedeža podjetja (sedežna stopnja), in

b) prispevki, ki se obračunavajo po stopnjah, ki veljajo na območju, kjer ima delavec svoje stalno prebivališče oziroma kjer stalno živi njegova ožja družina.

Do uveljavitve ustreznega zveznega zakona se prispevki samoupravnim interesnim skupnostim iz drugih republik obračunavajo in plačujejo po stopnjah, ki so uveljavljene na območju, kjer ima organizacija izplačevalec svoj sedež.

Prispevki iz osebne dohodka so naslednji:

a) prispevki, ki se obračunavajo po stopnjah, ki so uveljavljene na območju sedeža podjetja (sedežne stopnje):

- skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije — osnovni prispevek,
  - skupnost zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja — osnovni prispevek,
  - republiška skupnost otroškega varstva — otroški dodatek.
- b) prispevki, ki se obračunavajo po stopnjah interesnih skupnosti z območja, kjer ima delavec svoje stalno prebivališče oziroma kjer stalno živi njegova družina:
- temeljna izobraževalna skupnost,

- temeljna kulturna skupnost,
- republiška kulturna skupnost,

- temeljna skupnost otroškega varstva (dnevno varstvo),
- občinski in drugi davki iz osebne dohodka.

Prispevki so v samoupravnih sporazumih dogovorjenih s stopnjami od bruto osebne dohodka.

Osebni dohodek

Družbeni dogovor in samoupravni sporazumi predvidevajo plačevanje prispevkov iz osebne dohodka (bruto osebni dohodek) delavcev, takega kot sta ga opredelila družbeni dogovor in novi zakon. Tak bruto osebni dohodek je osnova za obračun prispevkov.

Po zakonu se osebni dohodek delavca (bruto osebni dohodek) sestoji:

a) iz osebne dohodka delavca za zadovoljevanje njegovih osebnih potreb (neto osebni dohodek),

b) iz dela, ki ga delavec v obliki prispevkov po samoupravnem sporazumu združuje v interesnih skupnostih,

c) iz dela, ki ga delavec daje v obliki davka iz osebne dohodka za splošno porabo v družbenopolitičnih skupnostih.

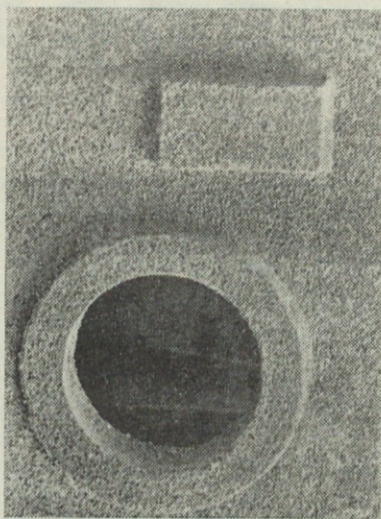
Bruto osebni dohodek za obračun osebnih dohodkov v organizaciji združenega dela se ugotovi tako, da kot izhodišče vzamemo dosedanji neto osebni dohodek (neto tarifna postavka, neto vrednost točke), ki mu dodamo prispevke in davke, ki jih iz osebnih dohodkov obračunavamo.

Količnik za preračunavanje dosedanjih neto osebnih dohodkov na bruto osebne dohodka izračunamo na podlagi bruto stopenjskih prispevkov in davkov, uvedenih za območje, kjer je sedež temeljne organizacije združenega dela. Ta količnik za ljubljanske občine, kjer je sedež naših temeljnih organizacij, znaša 1.4306.

Na osnovi dosedanjega neto osebne dohodka bo tako ugotovljen bruto osebni dohodek, ki bo osnova za obračunavanje prispevkov vseh delavcev, ne glede na kraj njihovega stalnega prebivališča.

Prispevke in davke obračunava na gornji način ugotovljenega delavčevega bruto osebne dohodka organizacija — izplačevalec in jih plačuje samoupravnim interesnim skupnostim in družbenopolitičnim skupnostim, ki jim pripadajo.

Delovna mesta v organizaciji združenega dela zasedajo delavci z območij različnih samoupravnih interesnih skupnosti, v katerih so dogovorjene stopnje prispevkov drugačne od tistih na sedežu organizacije, ki so bile podlaga za izračun bruto osebne dohodka. To povzroča raz-

lične višine neto osebnih dohodkov pri enakem bruto osebnem dohodku.

To je novost, ki jo uvajata družbeni dogovor in novi zakon v sistem obračuna osebnih dohodkov. Osebni dohodek bo po novem obračunan na bruto osebni dohodek (bruto vrednost točke), neto dohodek je različen, ker bo odvisen od prispevnih stopenj, ki so dogovorjene na območju, kjer je delavčevo stalno prebivališče oziroma kjer stalno živi njegova ožja družina.

Prispevki iz dohodka temeljnih organizacij združenega dela

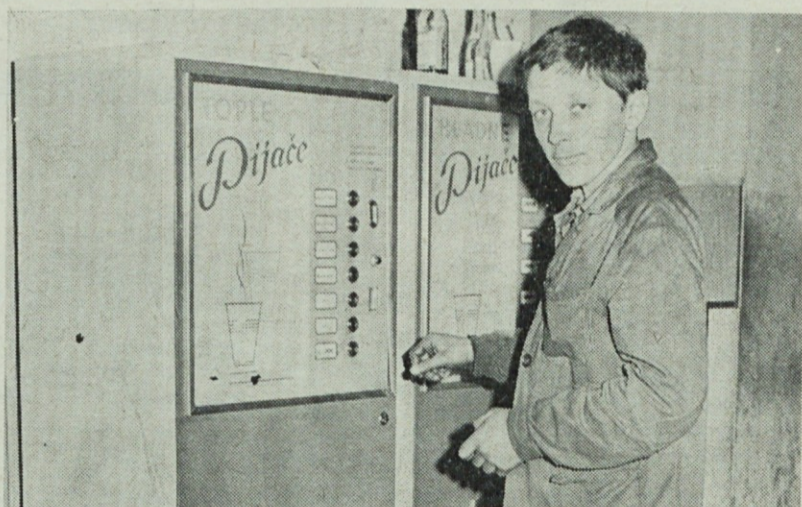
Prispevki iz dohodka temeljnih organizacij združenega dela se plačujejo samoupravnim skupnostim, na območju katerih je sedež organizacije združenega dela.

Prispevki, ki se plačujejo iz dohodka temeljnih organizacij združenega dela, so naslednji:

- a) prispevki, za katere je osnova bruto osebni dohodek:
  - skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja SR Slovenije za primer nesreče pri delu in poklicne bolezni in za zavarovalno dobo s povečanjem,
  - skupnosti zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja za primer nesreče pri delu in poklicne bolezni,

Vrsta prispevkov

Vrsta prispevkov	Polni del. čas	Nadurno delo
1. občinski davek iz osebne dohodka	0.20	0.20
2. republiški davek iz osebne dohodka	—	18.33
3. prisp. za financiranje temelj. izobr. skupn.	5.10	5.10
4. prisp. za financiranje temelj. kulturne sk.	1.23	1.23
5. prisp. za financiranje republ. kulturne sk.	0.18	0.18
6. prisp. za financiranje telesnokulturne sk.	0.74	0.74
7. prisp. za financiranje dnevnega otr. varstva	0.47	—
8. prisp. za zdravstveno zavarovanje	11.48	—
9. prisp. za pokojn.-invalidsko zavarovanje	2.43	—
10. prispevek za otroško varstvo	8.27	8.27
Skupaj prispevki iz osebne dohodka	30.10	34.05
Neto osebni dohodek	69.90	65.95
Bruto osebni dohodek	100.—	100.—
Količnik za obračun neto postavk na bruto postavke	1.4306	—

Že skoraj dve leti je minilo, odkar smo v hišo pripeljali prvi avtomat. V tovarni imamo sedaj 14 avtomatov za hladne in tople napitke. V obdelovalnici je največja poraba pijače. Tam so v letu in pol porabili blizu 5000 kg kave, čaja, in kakava oziroma 200.000 kozarcev pijače. Avtomat obratuje noč in dan, kar je posebej ugodno za tiste, ki delajo ponoči. (Foto V. P.)

vanja za primer nesreče pri delu in poklicne bolezni,

— skupnosti za zaposlovanje.

b) prispevki, za katere je osnova dohodek temeljne organizacije,

zmanjšani za postavke po členu 11 in 12 zakona o davku iz dohodka temeljnih organizacij združenega dela:

- izobraževalni skupnosti SRS in posebnim izobraževalnim skupnostim,
  - raziskovalni skupnosti.
- c) prispevek, za katerega je osnova poslovni sklad temeljne organizacije združenega dela, zmanjšani za obvezna posojila za kreditiranje hitrejšega razvoja nerazvitih republik in posojila skupnim rezervam:

— skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja za tekočo letno valorizacijo pokojnin in invalidnin.

d) prispevki po predpisih samoupravnih interesnih skupnosti so osnova za obračun bruto osebne dohodka:

— skupnosti zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja — posebni prispevek za kritje primanjkljaja za leto 1974 in prispevkov za višje stroške zdravstvenega varstva v tujini.

PRISPEVNE STOPNJE IZ OSEBNEGA DOHODKA DELAVCEV

Po družbenem dogovoru in samoupravnih sporazumih ter novem zakonu ločimo sedaj dve vrsti prispevnih stopenj, in sicer:

a) prispevne stopnje, ki veljajo na območju sedeža delovne organizacije, na podlagi katerih se preračuna postavka neto osebne dohodka na bruto vrednost, in

b) stopnje, ki veljajo na območju, kjer ima delavec svoje stalno prebivališče oziroma kjer živi njegova ožja družina. S temi stopnjami se pa obremenjuje delavec bruto osebni dohodek.

Iz osebne dohodka

a) Prispevki, uveljavljeni s samoupravnim sporazumom na območju ljubljanskih občin.

Vrsta prispevkov	Polni del. čas	Nadurno delo
1. prisp. za zdrav. zavarovanje za primer nesreče pri delu	1.48	1.48
2. prisp. za zdrav. zavarovanje krije primanjkljaj iz 1973	0.52	0.52
3. prisp. za pokojn. in invalid. zavarovanje za primer nesreče pri delu	0.80	—
4. prispevek za zaposlovanje	0.20	—
5. prispevek za obnovo Bos. krajine 1 % od neto os. doh.	0.70	0.70
6. prisp. za stanovanjsko izgradnjo	6.—	6.—
Prispevek za zdravstveno varstvo v tujini 15 % od neto	10.49	—
Prispevek za beneficiran staž 14 za 12 mes.	3.5	—
Prispevek za beneficiran staž 15 za 12 mes.	5.2	—

b) Prispevki, ki jim je osnova dohodek temeljne organizacije združenega dela:

- 1. prispevek za republiško izobraževalno skupnost 8.14%
- 2. prispevek za republiško raziskovalno skupnost 1.80%

b) Prispevne stopnje, po katerih se bodo obračunavali in plačevali davki in prispevki iz osebne dohodka glede na stalno prebivališče delavca oziroma na občino, v kateri stalno živi delavčevo ožja družina.

Občina	Polni del. čas	Nadurne	Skupna stopnja
001 Ajdovščina	29.87	33.86	
002 Brežice	30.01	34.—	
003 Celje	29.47	33.46	
004 Cerkljica	29.29	33.49	
005 Črnomelj	30.03	33.75	
006 Domžale	30.15	34.11	
007 Dravograd	29.83	33.82	
008 Gornja Radgona	30.56	34.08	
009 Grosuplje	30.14	34.13	
010 Hrastnik	29.12	32.77	
011 Idrija	29.29	33.28	
012 Ilirska Bistrica	29.59	33.58	
013 Izola	29.55	33.54	
014 Jesenice	30.01	33.92	
015 Kamnik	29.32	33.36	
016 Kočevje	29.98	33.97	
017 Koper	20.55	33.54	
018 Kranj	29.76	33.66	
019 Laško	29.60	33.56	
020 Lenart	30.47	33.99	
021 Lendava	31.39	35.16	
022 Litija	30.14	33.96	
24, 25			
26, 27 Ljubljana			
28 (vse občine)	30.10	34.05	
029 Ljutomer	30.85	33.90	
023 Logatec	29.91	33.90	
032 Mozirje	29.57	33.56	
030 Maribor	30.31	34.12	
031 Metlika	29.97	33.96	
033 Murska Sobota	31.25	35.07	
034 Nova Gorica	29.78	33.75	
035 Novo mesto	30.69	34.58	
036 Ormož	31.17	34.88	
037 Piran	29.55	33.54	
038 Postojna	29.51	33.45	
039 Ptuj	31.06	34.33	
040 Radlje ob Dravi	29.83	33.82	
041 Radovljica	29.61	33.56	
042 Ravne na Koroškem	30.11	34.06	
043 Ribnica	29.79	33.78	
044 Sevnica	30.07	33.92	
045 Sežana	29.93	33.92	
048 Slovenj Gradec	29.89	33.80	
046 Slovenska Bistrica	29.98	33.70	
047 Slovenske Konjice	31.52	34.94	
049 Šentjur	29.76	33.73	
050 Škofja Loka	30.19	34.06	
051 Šmarje pri Jelšah	29.31	33.28	
052 Tolmin	29.64	33.63	
053 Trbovlje	29.12	32.49	
054 Trebnje	29.83	33.82	
055 Trzin	29.49	33.28	
056 Velenje	29.37	33.28	
058 Vrhniko	30.14	34.13	
059 Zagorje	29.85	33.58	
060 Žalec	29.31	33.28	
nad			
100 V drugih rep.	30.10	34.05	

Prispevki iz dohodka temeljnih organizacij združenega dela

Prispevki iz dohodka temeljnih organizacij združenega dela, uveljavljeni s samoupravnim sporazumom na območju ljubljanskih občin, so naslednji:

a) prispevki, ki jim je osnova bruto osebni dohodek delavca:

Vrsta prispevkov	Polni del. čas	Nadurne
1. prispevek skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja in invalidskega zavarovanja za tekočo valorizacijo pokojnin.		K. P.

Novice iz izobraževalnega centra

ZOPET SE JE NABRAL KOŠ NOVIC O DOGAJANJU V IZOBRAŽEVALNEM CENTRU. ŠOLSKO LETO GRE H KONCU, HKRATI PA SE ŽE PRIPRAVLJAMO NA NOVO IZOBRAŽEVALNO OBDOBJE V ŠOLSLEM LETU 1974/75.

Mesec maj — mesec proslav mladih v poklicni kovinarski in elektro šoli

Poleg proslave prvega maja, ki so ga počastili mladinci v poklicni kovinarski in elektro šoli tudi s svečano številko svojega glasila Glas mladih, so učenci in učitelji izvedli vrsto akcij, ki imajo pomembno mesto v načrtu vzgojnega dela z mladino.

Dne 11. maja se je vseh 530 učencev s svojimi učitelji udeležilo manifestativnega pohoda po poteh partizanske Ljubljane. Za vse je bil pohod lepo doživetje, posebej pa za tiste učence prvega razreda, ki so se ga letos udeležili prvič.

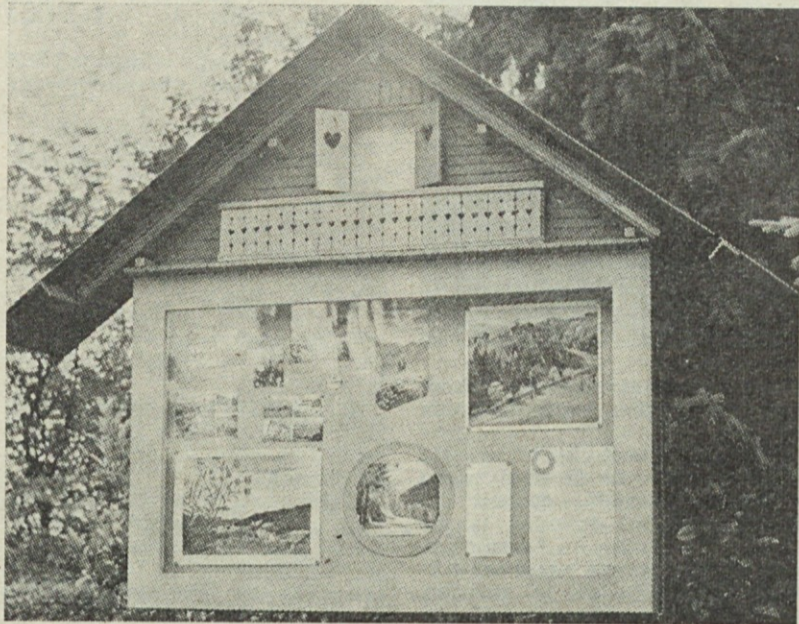
V počastitev VII. kongresa ZKS in X. kongresa ZKJ smo izvedli tekmovanje v poznavanju zgodovine KPJ oziroma ZKJ v predvojnem obdobju, med narodnoosvobodilno borbo in v našem povojnem razvoju. Učenci so sestavili 30 tričlanskih tekmovalnih ekip, tekmovalo je torej 90 učencev iz vseh razredov. Drugi pa so na razrednih in medrazrednih tekmovanjih ter na zaključnem šolskem tekmovanju navijali za svoje sošolce. Zmagovite ekipe iz vseh razredov so bile nagrajene z enodnevnim izletom v partizanske kraje na Dolenjskem (baza v Rogu, Črnomelj, Kočevje).

Na dan mladosti je bilo sprejetih v Zvezo komunistov 35 učencev: 21, ki jih šolamo za Litostroj, in 14 učencev, ki jih izobražujemo za ZP Iskra. Na svečanosti je izročil članske knjižice mladim komunistom sekretar občinskega komiteja ZK Ljubljana-Šiška tov. Franc Hribar. Tudi predsednik konference ZK Litostroj tov. Zilavec je mladim spregovoril o njihovi vlogi kot članov ZK.

Pripravljamo se na gradnjo telovadnice oziroma rekreacijskega centra

Ob koncu maja je bil prvi sestanek iniciativnega odbora za izgradnjo telovadnice oziroma rekreacijskega centra pri izobraževalnem centru. Iniciativni odbor sestavljajo predstavniki samoupravnih organov in družbenopolitičnih organizacij Litostroja in izobraževalnega centra. Izgradnja tega objekta bo uresničljiva naloga že naslednje leto, saj je ZP Iskra, s katero smo sklenili predlani dolgoročno pogodbo o sodelovanju pri izobraževanju strokovnih kadrov, že zbralo pogodbeno vsoto 300 starih

milijonov dinarjev. Izobraževalni center je v preteklih desetih letih v ta namen zbral 140 starih mi-

Hišica litostrojskih planincev je letos še posebno skrbno urejena in vedno na tekočem. Vztrajno obvešča, vabi in kliče: »Glejte, kako lep je naš svet. Pojdite z nami, da ga boste spoznali in vzljubili še vi!«

lijonov dinarjev. Sedaj je treba postaviti celotno finančno konstrukcijo (še preostali delež Litostroja in drugi viri) na podlagi določitve projekta, določiti je treba lokacijo, dobiti vsa potrebna

dovoljenja ter pripraviti še mapike za samo gradnjo.

Ze na prvi seji iniciativnega odbora smo soglasno ugotovili, da ne gre le za izgradnjo klasične, nujno potrebne telovadnice, ampak da je treba združiti v tem objektu tudi prostore za re-

rane predelna, zložljiva stena, določiti je treba prostor za gledalce. V tem objektu naj bi našle svoj prostor strelska, šahovska, judo sekcija in številne druge sekcije. Tu bi bila tudi mladinska soba. Seveda pa ne bi organizirali dejavnosti, ki ne sodijo v pedagoško šolsko in izvenšolsko dejavnost, a so odraslim sicer potrebne (npr. kegljišče). Nujno potrebno pa bi bilo zgraditi pokriti bazen.

Sedaj iščemo primere podobnih zgradb, saj je že načrtovanje objekta, ki naj zadovolji toliko raznovrstnih potreb na enem mestu, zelo zahtevno. Upoštevali bomo izkušnje drugih in prevzeli čimveč dobrih rešitev, da bi pomenili stroške za idejni in gradbeni načrt.

Zaključni izpiti in sprejem novincev

Po 20. juniju, ko bodo končali s teoretičnim poukom učenci prvega in drugega razreda, bo opravljalo zaključne izpite 142 učencev tretjega razreda: 81 učencev za Litostroj, 61 učencev za ZP Iskra.

Tolikega števila učencev pri zaključnih izpiti še nismo imeli in ne samo za učence, tudi za učitelje bodo izpiti pomenili hudo napor. Pač pa je 13 odličnjakov, ki so po predpisih oproščeni izpitov, že zaključilo šolanje.

Po izpiti in kratkih počitnicah se bodo sredi julija učenci zaposlili v podjetju, ki bo tako pridobilo 81 mladih sodelavcev.

Hkrati že skrbimo za vpis novih učencev za naslednje šolsko leto. Zadnja leta smo uvedli več

ukrepov, da bi vpisali čim več učencev. Potrebe po novih delavcih na vseh področjih so danes mnogo večje kot nekdanj, saj smo po vojni dobili številne nove gospodarske panoge in družbene dejavnosti. Poleg tega so se razvila številna nova gospodarska središča v krajih, od koder je prihajalo včasih največ učencev v našo poklicno šolo. Tako poleg razpisov v dnevnikih in v lokalnih časopisih pošiljamo na vse šole v naši republiki ustrezne plakate, sodelujemo z zavodom za zaposlovanje, obveščamo posebej manj razvita območja v Sloveniji, organiziramo obiske učencev osnovnih šol z ljubljanskega območja, obveščamo starše prek naših učencev in podobno. Končno smo letos obiskali tudi Knin, kjer smo pridobili za vpis v poklicno šolo 20 perspektivnih mladincev iz sosedne republike. Že več let namreč načrtno sodelujemo s tamkajšnjo občinsko skupščino, ki usmerja mladince s svojega nerazvitega območja v Slovenijo.

Načrt določa, da moramo sprejeti v našo poklicno šolo 138 učencev z nedokončano osnovno šolo na priučevanje za dela v kovinski stroki.

Da bi izboljšali praktični pouk učencev-kovinarjev, nadaljujemo z modernizacijo strojnega parka, in opreme v delavnicah ICL. Odprodali smo 12 starih strožnic, ki jih je nekdanja industrijska šola dobila l. 1948 po že večkratnem poprejšnjem remontu. Za izkupiček smo naročili stroje na kredit pod ugodnimi pogoji.

To in pa še nekatera nujno potrebna vzdrževalna dela bodo omogočila, da bomo do jeseni pripravili pogoje za delo v novem šolskem letu.

H. P.

Zmagali sta zamisel in temeljitost

(Nadaljevanje s 1. strani)

presekom in hotel je zvedeti kaj več, če je bila njegova odločitev smotrna tudi s tehničnega stališča. Za obravnavanje tega vprašanja so namenili ves drugi dan razgovorov.

Po zaslugi Vodogradbenega laboratorija iz Ljubljane, ki je o svojih preizkusih na modelu 1:30 izdelal izčrpno in bogato ilustrirano poročilo, je ta razprava prerasla v pravi tehnični »show«. Fotografije in diagrame smo razobesili po tablah in stenah ter sistematsko razložili potek laboratorijskih raziskav, ki je potrdil pravilnost kupčeve izbire. Piko na »i« te razprave smo napravili s predvajanjem 20 minutnega barvnega filma o model-

nem preizkušanja, ki ga je prav tako posnel Vodogradbeni laboratorij.

Uspeh ni izostal. Inženirji investitorja, ki smo jih globoko občudovali o pravilnosti svojih zamisli, niso varčevali z izrazi občudovanja našega načina pristopanja k težavnemu tehničnemu vprašanju. Zaradi splošne zanimivosti teme smo popoldne celotni »show« s filmsko predstavo ponovili pred skupino mlajših inženirjev iz Wellingtona, film sam pa smo morali pustiti kar tam...

Poročanje novozelandskega časopisa

V maloobljudeni deželici, kakršna je Nova Zelandija, daje celo nepomemben družbeni ali gospodarski dogodek hvaležno snov za široko obravnavanje v časopisu, radiu in televiziji.

Prelomitev s tradicijo in zaupanje tako pomembnega posla jugoslovanskim podjetjem (naročilo za generatorje je prejel Rade Končar!), je doživelo v tisku kajpada toliko večji odziv. Vladi naklonjeno časopisje je o dogodku poročalo objektivno, tisk vladne opozicije se je razpisal na svoj način.

»Sunday Herald« npr. je 27. I. 1974 objavil mastni naslov: »Nafta utegne biti vzrok skrivnemu poslu z rdečimi« in nadaljeval z nekoliko manjšimi črkami: »Naročilo vredno več milijonov dolarjev za dobavo turbinske in generatorske opreme hidroelektrarne na Južnem otoku je bilo na skrivaj zaupano Jugoslaviji. — Naročilo, ki ignorira dosedanja tradicionalna dobavitelja — Kanada in Anglijo — je mogoče pojasniti kot namerni ukrep vlade, da bi utrdila vezi z deželami komunističnega bloka«. Članek se pričinja z naslednjim sumničnjem: »Ni nobene skrivnosti, da imajo take dežele, kot je Jugoslavija, višek nafte, kajti arabske države, ki so utrpeli izgubo zaradi embarga zahodnim državam, si prizadevajo, da bi več izvažale komunističnemu bloku.

Članek se potem zresni in navaja nekatere tehnične in finančne podatke o poslu in omenja med drugim, da so Kanadčani

jezni zaradi »preklopitve« investitorja na jugoslovansko opremo. Članek nadaljuje s poročanjem o potrebi trgovske izravnave z Jugoslavijo ter končno z zadnjimi odstavki, ko poroča o razgovoru novinarja s predstavnikom ministrstva za električno energijo, preklicuje svoje bombastične naslove. Predstavniki ministrstva je na vprašanje, na kateri osnovi so dobavo opreme zapali Jugoslaviji, odgovorili, da je v konkurenci sodelovalo 12 podjetij, da je ministrstvo pregledalo ponudbe tako po finančni kot tehnični strani in da so pri odločitvi o dobavitelju upoštevali oboje, kar pomeni, da ni bila sprejeta najnižja ponudba. Članek se konča z odgovorom, ki ga je dal g. McGuigan novinarju na vprašanje, če je na odločitev vplivala tudi zunanja politika. Odgovoril je: »Sploh ne! Pogodbo smo podpisali v resnici samo na osnovi cene in tehničnih garancij.«

S poročilom o pisanju novozelandskega časopisa smo hoteli opozoriti, da imamo v delu tamkajšnjega tiska mnogo strožjega »inspektorja«, kot so inženirji Lloyda, ki bodo nadzirali našo proizvodnjo. Če bi šlo za izdelavo kaj narobe, potem bi šele naplet-

li zgodnice in nas sesekljali v zrezke!

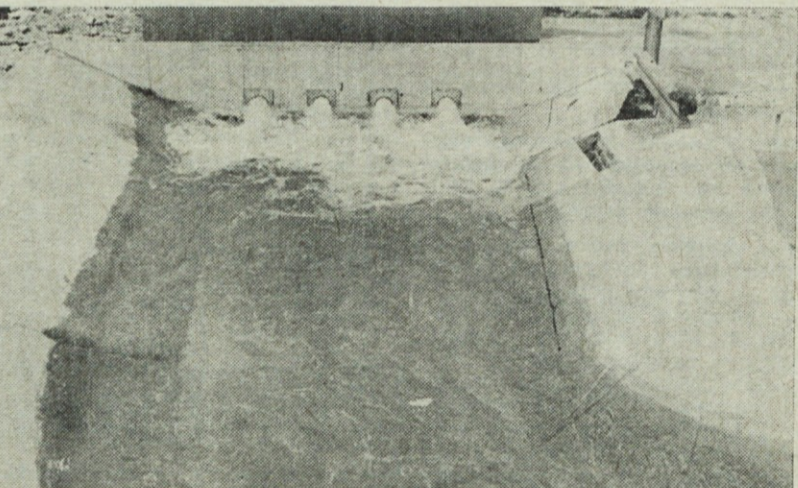
Sedaj smo na vrsti

Na pridobitev posla smo upravičeno ponosni, saj ni majhna stvar, zmagati v močni konkurenci za opremo tako velike elektrarne. Litostroj je s to ponudbo dokazal, da je po zaslugi uigrane skupine projektantov in izvirnih tehničnih rešitev sposoben uspešno posegati v mednarodno konkurenco.

Toda podpis pogodbe je šele prvi korak. V resnici je z vsoto dela in odgovornostjo Litostroj šele sedaj na vrsti, ko bo zamislil s papirja pričel pretvarjati v jeklo. Vsi, ki kakorkoli sodelujemo pri izvajanju naročila, se zavedamo usodne povezanosti tega posla s prihodnostjo naše turbinske proizvodnje. S tem poslom, ki bo pomenil utrditev Litostroja kot pomembnega proizvajalca strojne opreme za hidroelektrarne, se nam odpirajo široka vrata v svet. Neizkoriščenih voda je še dovolj, energije vedno bolj primanjkuje in vodne turbine bodo še kako potrebne.

Tovariši, pljunimo v roke! Splačalo se bo.

L. Šolc, dipl. ing.

Model izstopnega dela hidroelektrarne z izstopnimi odprtinih sesalnih cevi in zaluzijskih regulatorjev tlaka ter tolmun za uničevanje energije, izdelan v Vodogradbenem laboratoriju v Ljubljani v merilu 1:30 — med obratovanjem

Ohlajevanje v tekočem dušiku

V Litostroju smo se odločili, da bomo za izvedbo natisnih spojev uporabljali postopek ohlajevanja, to je krčenje (kontrakcija) enega od spojnih delov. Ohlajevanje je glede na segrevanje enostavnejše in s tem tudi cenejše, saj so za ohlajevanje potrebne cenejše naprave. Z ohlajevanjem tudi ne poškodujemo površine elementa, niti njegove strukture, kar se lahko pripeti pri segrevanju.

Potrebno krčenje enega od spojnih elementov dosežemo z ohladitvijo, tako da ga potopimo v tekoči plin. Zaradi varnosti pri delu uporabljamo tekoči dušik TN₂, ki ima zelo nizko temperaturo (-196 °C) in veliko hladilno sposobnost. Ob tem naj poudarimo, da je delo s TN₂ ob upoštevanju varnostnih predpisov varno in nekomplikirano.

Naše podjetje je za transport in hrambo TN₂ nabavilo pri UNION CARBIDE posebno posodo s prostornino 160 l in s proizvajalcem TN₂, Tovarno dušika Ruše, sklenilo posebno pogodbo o dobavi. Za ohlajevanje manjših elementov že imamo posodo s prostornino 33 litrov, medtem ko bo za elemente večjih izmer ali

posebnih oblik priprava sredstev konstruirala takšne posode, ki bodo prilagojene posebnim zahtevam. Vse te posode morajo biti dobro toplotno izolirane, zato da preprečimo izgube TN₂ z izparevanjem in tako dosežemo večji ohlajevalni efekt.

Tovarna dušika Ruše je za primer poškodbe pri tem delu izdala osnovna navodila za varno delo s TN₂, za hrambo tega plina in za nudenje prve pomoči. Ta navodila so dobili obratovodje in prek njih vsi tisti, ki bodo natisne spoje izvajali po tem postopku.

Tovarna dušika Ruše je tudi izdala navodila za konstrukterje in tehnologe o izvedbi natisnih spojev strojnih delov z ohlajevanjem v TN₂ pri temperaturi -196 °C. Za tiste spoje, ki so strokovno posebno zahtevni, nudi proizvajalec tako svoje strokovnjake kot tudi konzultante.

Namen članka je v tem, da bi zainteresirane konstrukterje in tehnologe obvestili o novih napravah in postopku, zato da bi ta postopek ali naprave upoštevali v prihodnjih conceptih konstrukcij ali postopkov.

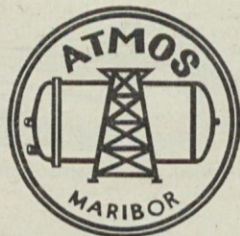
Inž. Slavko Mrežar

ZPS združena podjetja strojegradnje

Dne 21. maja 1974 so predstavniki dvanajstih podjetij slovenske strojegradnje svečano podpisali samoupravni sporazum o združitvi v sestavljeno organizacijo združenega dela. Naša želja je, da bi članom kolektiva predstavili vse združene. S tem namenom tokrat prinašamo nekaj osnovnih podatkov podjetij v okviru združenih podjetij strojegradnje. Seveda pa bomo dali vedno prostor tudi prispevkom iz združenih kolektivov, ki nam bodo bolj približali njihovo življenje in delo. S tem se bo krepila izmenjava izkušenj, kar lahko pripomore k širši aktivnosti različnih dejavnosti zlasti na področju družbenopolitične in samoupravne prakse.

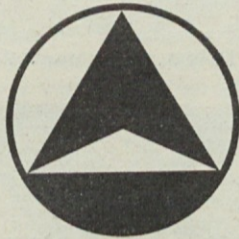
ATMOS,

tovarna industrijske opreme, metalnih konstrukcij in livarna. Hoče pri Mariboru, ima 400 zaposlenih. Izdelujejo gradbene stolpne žerjave, opremo za asfaltne baze, lažje mostne in konzolne žerjave in kmetijsko mehanizacijo. Pomembna je tudi livarska dejavnost, kjer ulivajo si-vo litino in aluminij.

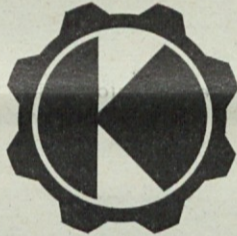
tovarni izdelujejo viličarje do 3000 kg nosilnosti s celo vrsto priključkov in različnih izvedb glede na namen kupcev.

KLADIVAR,

tovarna elementov za avtomatizacijo iz Žirov, ima nad 100 zaposlenih. V okviru svojega programa proizvajajo: elektrokompone, npr. različne elektromagnete, hidravlične komponente, med katere sodijo razni ventili, vibracijsko tehniko, kot npr. tresalnike ali vzbujevalnike in indikatorje, ki so neke vrste varnostne naprave.

KOVIND,

goriške strojne tovarne in livarne iz Nove Gorice, ima naslednje temeljne organizacije združenega dela: TOZD Livarska oprema, TOZD Prehrabena oprema, TOZD Livarna, TOZD Tolmin in delovna skupnost skupnih služb podjetja. Podjetje z nekaj več kot 700 zaposlenimi uresničuje proizvodni program, v katerega spada oprema za operkarne, pri čemer izdelujejo različne mešalce tudi za kemično industrijo. Program livarske pagnoge pokriva štiri področja dejavnosti: projektiranje, standardne stroje za livarne, čistilne stroje ter stroje za odpraševanje in ventilacijo.

kovinska industrija iz Unca pri Rakeku, ima blizu 70 zaposlenih. Izdelujejo opremo notranjega valjčnega transporta za lesno in drugo industrijo, jeklene konstrukcije, žerjavne kabine, razne zvarjenice ter kovinsko galanterijo.

METALNA,

tovarna za investicijsko opremo in izvajanje inženiringa iz Maribora, ima nekaj manj kot 3000 zaposlenih. Organizacijo sestavljajo naslednje temeljne organizacije združenega dela: TOZD Tovarna investicijske opreme, TOZD Tovarna kmetijske mehanizacije, TOZD Tovarna gradbene opreme v Senovem, TOZD Tovarna lahkih konstruk-

HIDROMETAL,

kovinsko in strojno podjetje iz Mengša, v svojem sestavu nima temeljnih organizacij. V tej delovni organizaciji je blizu 100 zaposlenih, proizvodni program pa imajo takole načrtan:

izdelujejo naprave za odpraševanje, čiščenje zraka in vode, boilerje, peči za centralno kurjavo, instalacije vodovodnih napeljav in centralne kurjave. Nadalje opravljajo montažo vodovodov in kovinskih konstrukcij, opremljajo objekte ter postavljajo silose.

INDOS,

industrija transportnih in hidravličnih strojev v Ljubljani, ima nad 300 zaposlenih. V tej

cij Krmelj, TOZD Montaža investicijske opreme, TOZD Družbeni

standard in Delovna skupnost skupne službe. V okviru svojega širokega proizvodnega programa izdelujejo vse vrste opreme za hidro- in termocentrale, opremo za jedrske elektrarne kot tudi za ladje in industrijo sploh. Na področju kmetijske mehanizacije proizvajajo vse vrste škroplilnic in naprav za škropljenje kot tudi druge stroje. Pomembna veja proizvodnje so žerjavi z opremo in druga dvigala ter vse vrste lahkih konstrukcij. Sami pa opravljajo tudi vsa montažna dela investicijske opreme.

MLINOSTROJ,

tovarna strojev v Domžalah, ima 170 zaposlenih. Njihov razvojni in proizvodni program obsega proizvodnjo transporterjev za razsuti in kosovni material, raznovrstna sita za prehrabeno in drugo industrijo, posebno pozornost pa posvečajo napravam za filtriranje onesnaženega zraka.

RIKO,

ribniška kovinska industrija iz Ribnice, ima nad 200 zaposlenih. Njihova proizvodnja je znana po opremi za letališča. Izdelujejo pa še opremo za čiščenje snega in popravilo cest ter razno kovinsko opremo po naročilih.

ODLIKOVANJE

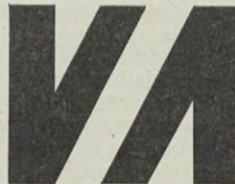
Dne 12. 5. 1974 sta Mestni odbor ljudske tehnike in Republiški svet za tehnično kulturo podelila najvišja odličja za dosežke pri razvoju Ljudske tehnike. Zlato plaketo Ljudske tehnike za razvoj splošne tehnologije in za zasluge za razvoj letalstva v Sloveniji je prejel dolgoletni član našega kolektiva, tehnolog – konsultant Vinko Kabaj. Le-ta je še od leta 1970 nosilec zlate plakete Edvarda Rusjana, ki jo je prejel za zasluge za razvoj letalstva v Sloveniji.

STROJNA TOVARNA TRBOVLJE

ima naslednje temeljne organizacije združenega dela: TOZD Tovarna strojev, TOZD Tovarna orodja, TOZD Tovarna konstrukcij Sevnica, TOZD Izobraževalni center in Delovna skupnost skupnih služb. V podjetju je 1400 zaposlenih, ki uresničujejo naslednji proizvodni program: projektirajo, izdelujejo in montirajo stroje in opremo za rudarstvo, gradbeništvo, črno in barvno metalurgijo, kemično industrijo ter energetske in druge objekte.

VIATOR,

prometno, hotelsko in turistično podjetje Ljubljana, TOZD de-

lavnice, ima 400 zaposlenih. V svojem obratu izdelujejo enosne prikolice, kabine za bagre, viličarje in druga vozila, zložljive palete ter nakladalne stranice in kesone za tovarnjake.

LITOSTROJ,

livarna in tovarna strojev Ljubljana, ima blizu 3400 zaposlenih. Podjetje sestavljajo naslednje temeljne organizacije združenega dela: TOZD Proizvodnja polizdelkov, TOZD Proizvodnja finalnih izdelkov, TOZD za investiranje, vzdrževanje, energetiko in transport, TOZD Servis, TOZD International, zastopanje tujih firm, TOZD Zunanje storitvene enote, TOZD Izobraževalni center in Delovna skupnost skupnih služb. Proizvodni program obsega naslednje dejavnosti: turbine, črpalke, dvigala, viličarje, diesel motorje, opremo za industrijo, ulitke in tipizirane strojne dele.

Prva seja DS ZPS

Gostol iz Nove Gorice je bil gostitelj izvoljenih predstavnikov iz 12 kolektivov združenih podjetij strojegradnje, ki so se zbrali na 1. seji delavskega sveta.

Po pozdravnih besedah direktorja tovarne Gostol in opravljenih formalnostih so člani delavskega sveta ZPS izvolili za predsednika tov. Vladimira Birso iz Gostola, za podpredsednika pa sta bila izvoljena tov. Franc Panko iz STT Trbovlje in tov. Jože Pleterški iz Indosa.

Delavski svet je izvolil še svoj izvršilni odbor in imenoval kolegijski poslovodni odbor.

Po končani seji so si vsi udeleženci ogledali obrate Gostola,

člani izvršilnega in kolegijskega poslovodnega odbora pa so se tudi sešli na 1. seji. Ker je delavski svet razrešil strokovno koordinacijsko komisijo kot dotedanji organ plenuma ZPS, so bili oblikovani novi strokovni teami, in sicer za področja: marketing, proizvodna politika, programiranje in razvoj, investicijska politika in naložbe, financiranje in ekonomika ter kadrovska politika.

Predsednik poslovodnega odbora je generalni direktor našega podjetja dipl. inž. Marko Kržišnik, izvršilni odbor pa vodi tov. Ljubo Robnik, dipl. inž. iz Metalne Maribor.

Delo komunistov

Na razširjeni seji sveta Zveze komunistov Litostroja konec maja so na podlagi gradiva 10. kongresa ZKJ sprejeli vrsto tehničnih zaključkov in priporočil. Potem ko so navzoči poslušali referat o boju za nadaljnji razvoj socialističnega samoupravljanja in o vlogi ZKJ, so v sklepah posebno pozornost posvetili izobraževanju komunistov, o čemer bo izdelan temeljit akcijski program. Pomembno je ideološko-politično izobraževanje zlasti mladih komunistov. K mladim se zveza komunistov obrača še posebej, saj bo v bodoče posvečena njihovemu družbenopolitičnemu angažiranju stalna pozornost. Svet ZK pa tudi priporoča upoštevanje sklepov aktiva mladih komunistov. Med sprejetimi sklepi sta pomembna še dva. Svet ZK se zavzema za ustanovitev »informativnega centra« pri organih upravljanja, ki bo sistematično skrbel za pravočasno, pravilno in čimboljšo informiranost. Še posebej delovno pa izzveni sklep komunistov, da se morajo v prid dviganja produktivnosti dela vsi sestanki družbenopolitičnih organizacij sklicevati samo v popoldanskem oziroma prostem času.

Zapišimo: čimprej od besed k dejanjem!

Vladimir Kovač

KAKO NAM PLINI LAHKO KORISTIJO

Plini imajo zelo velik pomen ne samo v tehniki, ampak predvsem za obstoj življenja na zemlji, saj sta zato potrebna osnovna elementa: kisik in dušik. Človek, živalstvo in rastlinstvo ju potrebujejo za dihanje; ogljikov dioksid in vodna para sta tudi tisti osnovni surovini, ki ju potrebuje rastlinstvo za fotosintezo ogljikovih hidratov, beljakovin in maščob, prek katerih se sončna energija pretvarja v kemično energijo naše vsakdanje hrane.

Med plinom kisikom in ogljikovim dioksidom obstaja tudi recipročni odnos, ki ga poznamo pod imeni asimilacija in disimilacija. Pri dihanju živih bitij se proizvaja ogljikov dioksid, rastlinstvo pa z ogljikovega dioksida jemlje ogljik in vrača kisik v ozračje.

V naravi plini ne delujejo samo kemično, ampak tudi fizikalno. Zračni vetrovi nam kot »pometači« naše atmosfere in zemeljskega površja urejajo podnebje, uravnavajo temperaturo in stalno prenašajo vodo iz morij na kontinente v obliki megle, dežja in snega. Kot dobri toplotni izolatorji ohranjajo zračni plini temperaturo zemeljskega površja in ščitijo naš planet tudi pred premočnim sevanjem toplotnih, svetlobnih in ultravioletnih žarkov, ki jih stalno oddaja sonce.

Fizikalno izkoriščamo zrak kot najcenejši in najbolj razširjen medij za prenašanje energije in materije. Zračni kompresorji pogonjajo razne pnevmatične naprave in orodja. Plini pogonjajo eksplozijske motorje, toplotno energijo prenašamo od ogrevalnih peči v druge prostore s pomočjo zračnih kaloriferjev in ventilatorjev, s plini segrevamo industrijske peči in druge tehnične naprave. S pomočjo plinov proizvodimo tudi nizke tempera-

ture v naših hladilnih napravah in hladilnikih, nadalje izkoriščamo izparilne toplote in nizke temperature utekočinjenih plinov ali pa s plini izvajamo poznane termodinamične procese.

Z zračnim tokom sušimo materiale v sušilnih napravah, ali pa donamo vlago materialu v napravah za vlaženje.

In končno, s kompresijo zraka ustvarjamo elastična telesa, kot so npr. blazine za ležanje, polnimo pa tudi pnevmatiko za vozila.

Kemična industrija uporablja pline pri različnih sintezah, od katerih naj omenimo samo nekatere. Nemca Haber in Bosch sta izumila sintetiziranje amonijaka iz vodika in dušika. Iz tega izdelujejo umetna dušična gnojila in dušikovo kislino ter njene solnitate, ki so temelj za proizvodnjo črnega in brezdimnega smodnika in raznih drugih brizantnih razstreliv, kot so dinamiti, trotili, amonali itd. Iz vodika in klora sintetiziramo vodikov klorid, iz katerega izdelujemo solno kislino, proizvodimo pa tudi razne plastične mase na osnovi polivinila in temu podobnih klorovih derivatov.

Iz rudnin, ki vsebujejo žveplo, proizvodimo plin žveplov dioksid, iz katerega izdelujemo žveplovo kislino kot eno osnovnih snovi velike kemične industrije.

Iz koksa in premoga dobivamo ogljikov dioksid kot surovino za proizvodnjo sode in pri proizvodnji sladkorja iz sladkorne pese.

Med vsemi že navedenimi kemičnimi procesi in postopki je najvažnejši proces, ki ga imenujemo gorenje ali oksidacija, pri katerem je kisik najbolj pomemben. Pri tem mislimo predvsem na oksidacijo ogljika, vodika in njihovih kemičnih spojin, kot so razni ogljikovodiki, pri katerih se razvija mnogo toplote. Le-ti nam dajejo nove produkte sežiga, kot so npr. ogljikov dioksid in vodna para.

Kurivo preteklih stoletij je bilo les — snov, ki jo sestavlja celuloza, v 19. stoletju je pričelo novo kurivo — premog izpodrivati les, v tem stoletju pa smo postopoma premog zamenjali z nafto. V zadnjem času so se nafti kot sodobnemu kurivu pridružili naravni gorljivi plini, kot so zemeljski plin metan in pa spremljevalca nafte plina propan in butan. Ves svet je že preprežen s plinovodi, ki dobavljajo

te cenene produkte naše zemlje kovinski in drugi industriji za pogon njihovih peči, gospodinjstvom pa tudi najbolj idealno kurivo za kuho, peko in ogrevanje. Na žalost, v Jugoslaviji še nismo izkoristili tega, čeprav se nam ponuja to sodobno plinsko kurivo tako z juga kot s severa. Vzrok najdemo v tem, da nimamo denarja za investicije sicer dragih, zato pa izredno rentabilnih plinovodov.

Gorljivi plini (metan, propan, butan, vodik, mestni plin, plavžni plin in generatorski ter vodni plin) se razlikujejo med seboj po svoji kurilni vrednosti, to je po tisti količini kalorij, ki nam jih daje 1 Nm³ ali pa kg plina.

Za pline, ki imajo kurilno vrednost, kot so generatorski in vodni plin, ki vsebujejo v glavnem le ogljikov monoksid in vodik, kaže danes tudi industrija vedno manj zanimanja. Industrijska podjetja opuščajo nekdanje tako cenjene generatorske naprave zato, da bi se preusmerila na bolj visoko kalorične pline, kot so metan, propan in butan. Razlika v kalorični vrednosti je namreč preveč vidna: medtem ko nam dajeta generatorski in vodni plin v poprečju 1000 do 1500 kcal/Nm³, nastane pri sežigu metana 9520 kcal/Nm³, propana 24320 kcal/Nm³, pri sežigu butana pa že 32010 kcal/Nm³.

Plina propan in butan sta torej kot nekakšna kralja med plinastimi gorivi in zato ni nič čudnega, če se ves svet zanju tako zanima in bi se vse industrije želele priključiti na mednarodni plinovod. Poleg tega, da imata tako veliko kalorično vrednost, je za ta plina premalo to, da ne vsebuje škodljivega žvepla in da sta produkta njenega popolnega sežiga samo ogljikov dioksid in vodna para, ki s sajami in drugimi plini ne onesnažuje našega ozračja. Glede na to, da imata oba visoko kritično temperaturo, ju je tudi lahko utekočiniti, kar je za cenen transport teh plinov neprecenljive vrednosti.

Oksidacija kot kemičen proces, pri katerem je udeležen kisik, nam sicer po drugi strani poveča tudi mnogo skrbi zaradi rjavenja naših jeklenih konstrukcij in predmetov. Na ta način naredi oksidacija svetovnemu gospodarstvu ogromno materialno škodo, ki gre v milijarde. Tako se nam zmanjšuje že tako ali tako vedno bolj pičila zaloga železa.

Mnogi znanstveniki se že leta in leta stalno borijo proti tej naravni nadlogi na najrazličnejše načine, a žal še vedno ne dovolj uspešno.

Čeprav sta fizika in kemija danes že zelo razviti, poleg tega tudi teoretično dobro poznamo že vse fizikalne in kemične procese pri plinih, pa se plinov mnogi ljudje še vedno boje, tako kot so se nekoč bali naši predniki. Vzrok temu je nepoznavanje lastnosti plinov in zato marsikoga razni pojavi plinske tehnike, kot so plinski požari, eksplozije in zastrupitve vedno znova močno presenečajo. Upravičena je torej zahteva, da se morajo s plini in plinskimi napravami približe seznaniti ne samo tehniki, inženirji in projektanti ter konstruktorji, ampak tudi vsi tisti več ali manj kvalificirani delavci, ki imajo s plini opraviti na svojih delovnih mestih. Vedeti moramo, da so plini koristni le takrat, če jih pravilno uporabljamo in nato s plinskimi napravami tudi pravilno ravnamo. O vsem tem bi morali več pisati, saj bomo le tako preprečili nesreče, ki ogrožajo naše zdravje in iz leta v leto povzročajo večjo materialno škodo. Zavedati se moramo tudi tega, da zaradi nepoznavanja tehnike plinov, lahko pridemo navzkriž z našimi normami, standardi in predpisi, ki jih mora vsebovati tehnična zakonodaja vsake količkaj razvite države.

J. O.

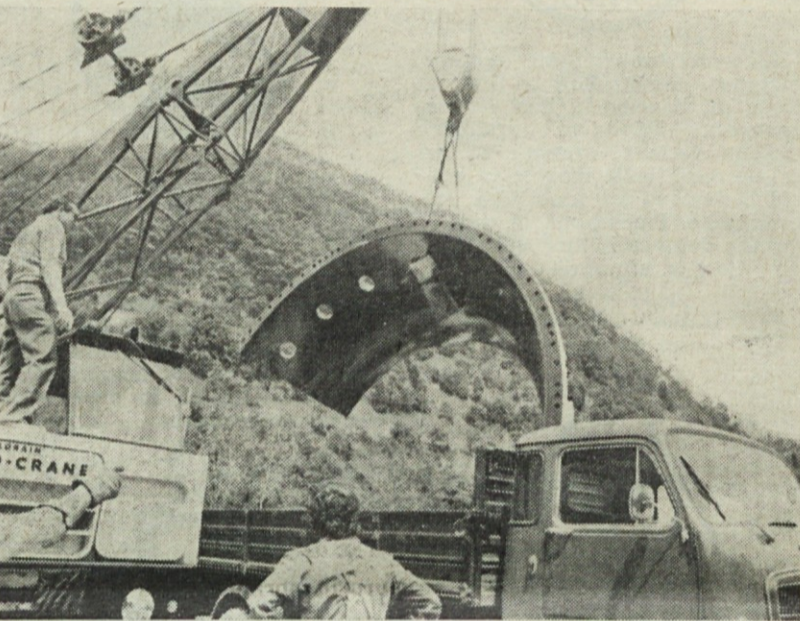
Ing. Ivan Šavor

S fotoaparatom na HE Ajbi

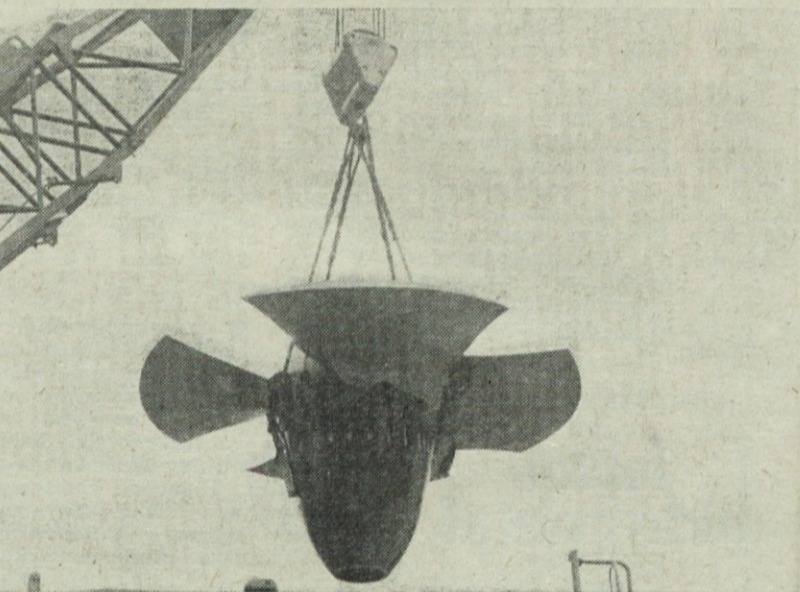
Na lepotici naših voda, reki Soči, gradimo hidrocentralo Ajba v cevnih izvedbi. Ko so na gradbišče prispeli prvi večji deli opreme, smo bil tam in vam pripravili majhno fotoreportažo.

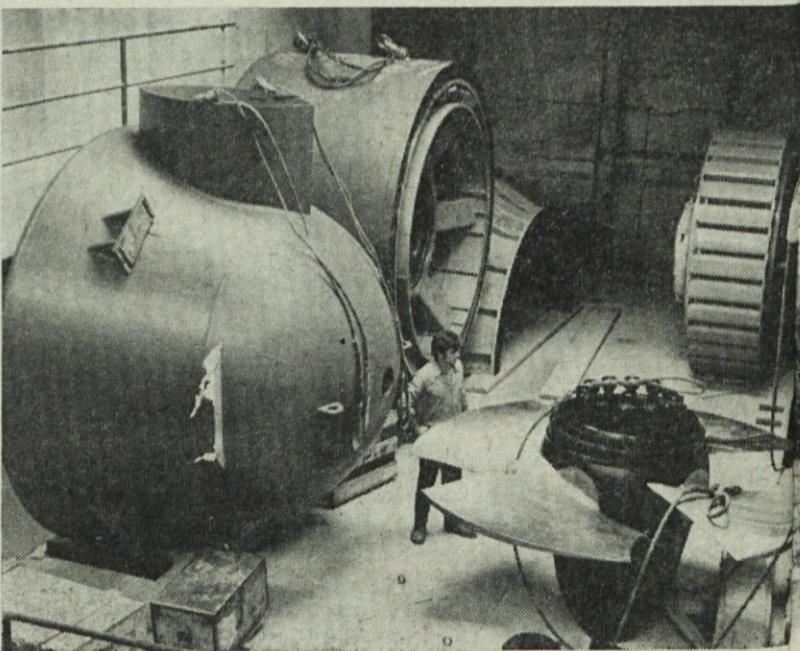
Dobro viden napis LITOSTROJ opozarja, da tu gradimo

Raztovarjanje je potekalo brez posebnih zastojev

Le prijeti ga je bilo treba pravilno in že je v spustu

Kot v škatlico so zloženi veliki kosi RADE KONČARJA in LITOSTROJA

POSLOVANJE V LITOSTROJU

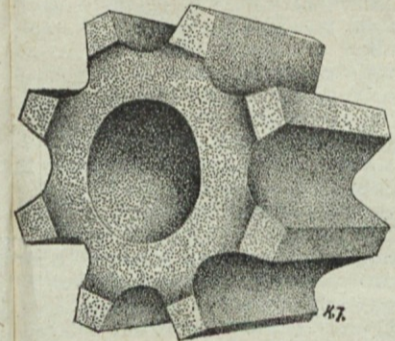
V preteklih letih smo v Litostroju poznali več načinov vodenja proizvodnje. V pričetju obratovanja so jo organizirali v lansirni službi, ki je kasneje prerasla v obratne pisarne. Njihove naloge so bile predvsem v tem, da so skrbele za finalno proizvodnjo, medtem ko se je s predhodnimi oddelki (konstrukcija, nabava, livarne in pločevinarna) ukvarjala planska služba. Za vodenje neposredne proizvodnje smo leta 1953/54 vpeljali KARDEX, ki smo ga ukinili okoli leta 1959.

Približno v tem času so pričeli organizirati ekonomske enote, ki pa v ekonomskem smislu niso zaživele, saj so se kmalu preimenovala v proizvodne enote. Vsaka od teh enot je imela vodstvo, tehnično pisarno, konstrukcijo s tehnološkim oddelkom, dva obrata z montažami in proizvodno kontrolo. Vse ostale dejavnosti so bile v drugih sektorjih (prodaja, projektiva, nabava, kontrola). Leta 1966 je tovarna prešla v naslednjo organizacijsko obliko, to je skupno obdelavo in montažo. Tehnologija se je osamosvojila, konstrukcija se je priključila projektivi, a proizvodna kontrola je prišla v sestav službe kvalitete. Ostale dejavnosti v podjetju so poslovale tako kot prej. Da bi poenotili celotno plansko terminsko vodenje, so ustanovili PTO, ki so ga podredili tehničnemu vodstvu.

Iz vsega naštetega ugotovimo, da smo v preteklosti poznali že štiri načine vodenja proizvodnje, vsak od teh je lahko po svoje zelo dober, če ga vsi upoštevajo, ali pa povsem odpove, če dela vsak po svoje. Prav gotovo je vsak tak sistem slab, če ne doseže svojega končnega cilja, to je večji uspeh podjetja.

Na podlagi dolgoletnih izkušenj skušamo vpeljati v podjetju tak način dela, da bi sleherni član delovne organizacije zares odgovarjal za svoje delo.

Ob podpisu naročila takoj vemo, za koliko smo proizvod prodali in v katerem roku ga moramo izdelati. Znano nam je, kdo v tem procesu sodeluje (izdelava dokumentacije v PRS, nabava materiala v NS, izdelava polizdelkov v PI, obdelava in montaža v FI). Popolnoma razumljivo je, da imajo pri tem procesu izredno pomembno vlogo tudi finančni in kadrovski sektor in IVET.

Če razdelimo štiri glavne dejavnosti v faze, dobimo dve pripravljalni, in to PRS in NS, in dve proizvodni fazi, PI in FI. Še vse do nedavnega smo posvečali preveč pozornosti končni fazi, to je obdelavi, montaži in še nekaj drugim predhodnim fazam, npr. PRS, NS in PI. Vse te predhodne faze so se s svojimi uspehi hvalile, ne glede na končni proizvod. Od končne faze pričakujemo končni proizvod, v katerem je vgrajena tudi dejavnost predhodnih faz. Ob vsem tem se moramo zavedati tudi dejstva, da zadnja faza enakovredna ostaja (polna vmesna skladišča, izrabevanje norma ur na delavca itd.)

V času dosedanje dejavnosti

Litostroja smo komisijam posvečali žal premalo pozornosti in med drugim je tudi tu iskati razlog za nekatere slabe rezultate.

V zadnjem času skušamo te faze povezati v eno celoto, tako da vodja določene faze prevzema dogovorjene obveznosti nase in posluje tako, da svoj cilj čimprej doseže.

Da bi ugotovili, koliko časa porabi določena faza za to, da dokonča svoje delo, smo preverili njihove rezultate. Iz teh izsledkov smo naredili sestavljenko (z nekaterimi prekritji) in jo izdali kot račovnik. Ko bomo tega sprejeli, naj bo ta sestavljenka izkustveni račovnik in zakon za vse sodelujoče v tem procesu.

V tem primeru sploh ne gre za diktiranje roka — tega je bilo v preteklosti kar precej, ampak za dogovor oziroma za sporazum, kakšno vlogo naj ima posamezna faza. Prvi dve fazi nimata za podlago tehnoloških časov, menim, da tudi nima nobenega pomena o tem razpravljati, medtem ko sta dve proizvodni fazi časovno pogojeni z norma urami, sem pa štejemo tudi lansiranje, transport, popravila, izmeti itd. V tej fazi delovnega procesa

norma ure sploh niso pomembne, saj je veliko bolj pomembno spoštovanje danih obveznosti in ukrepanje pri odpravljanju ozkih grl v proizvodnji.

V zadnjih letih se trudimo za to, da bi se vsi zavedali svojih delovnih dolžnosti in da bi vedeli, za kakšne cilje se borimo. Res je, da smo o vsem tem že govorili, marsikaj obljubljali, toda danih obveznosti le nismo izpolnjevali.

Glede na neuspehe našega dela v finalizaciji proizvodnje ne moremo trditi, da je za to kriva obdelava materiala na posameznih strojih; morda je temu kriva neustrezna notranja tehnologija. Upamo si trditi, da bi bistveno skrajšali sam delovni proces, če bi posamezniki uporabili vso svojo energijo za to, da bi čimprej rešili svoje probleme. Morda bi kazalo tudi odpraviti miselnost in navado nekaterih članov naše delovne organizacije, ki vidijo vzroke za neuspehe povsod drugje, le pri sebi ne. Naši proizvodi niso dokončni, saj jih v vsakem trenutku spreminjamo in jih po zahtevi kupca dopolnjujemo, in sicer ne glede na to, da s tem povzročamo marsikaterim oddelkom večje ali manjše težave, ki so jim potem vzrok za neizvrševanje njihovih obveznosti.

Menimo, da je res že skrajni čas, da spremenimo našo miselnost, ki je stara že več desetletij, in se pričnemo zavedati, da je izpolnitev skupnih obveznosti res stvar nas vseh.

T. B.

Rdeča trdnjava še stoji

Minilo je pol stoletja, odkar so slovenski delavci zabeležili prvo večjo zmago nad Orjuno — Organizacijo jugoslovanskih nacionalistov. To je bilo 1. junija 1924 v središču zasavskih revirjev. Zmaga nad Orjuno v Trbovljah je pomenila zlom jugoslovanskega fašizma. Takrat so se po vseh evropskih državah začele uveljavljati reakcionarne sile, ki so se zgledovale predvsem po italijanskih fašistih. Zlom jugoslovanskih nacionalistov, in to na samem začetku, je pomenil velik uspeh delavskega razreda ne samo v Jugoslaviji, temveč po vsem svetu.

Po dogodkih v Trbovljah so delavci po vsej Jugoslaviji spoznali, kdo so v resnici fašisti. Uporabljali so najbolj podle metode mučenja in z nasiljem skušali postati udarna sila kapitalistov proti njihovim nasprotnikom, zlasti komunistom. Zato ni bilo le slučajno, da so orjunaši želeli razviti prapor samo v rdeči trdnjavi, Trbovljah, kjer je bilo mnogo delavcev-komunistov. Komunisti, čeprav še neizkušeni, so kmalu spoznali, kaj pomeni Orjuna. Od oblasti so zahtevali, da prepove razvitje prapora, vendar tega oblast ni storila. Komunisti so zato sklenili organizirati predvolino zborovanje, da bi s tem onemogočili orjunašem pohod nad Trbovlje. Ta pohod orjunašev je podpiral takratni jugoslovanski režim in jih celo zavaroval z orožniki. Orjunaši so v sprevedu korakali od železniške postaje proti središču. Ko so prikorakali do Delavskega doma, so nalleteli na številne delavce. V prvi vrsti so stali mladi delavci, pripadniki proletarskih akcijskih čet, ki niso dovolili prehoda orjunašem. Rudar Franc Zupan je izpulil orjunaško zastavo. Orjunaši

so potegnili pištole in začeli streljati na delavce. V spopadu so padli štirje delavci in en otrok, Franca Fakina pa so po zverinskem mučenju v kamnolomu ustrelili. Iz svoje nemoči, ker jim pohod ni uspel, so zažgali rudarski dom ter divjali in razgrajali po Trbovljah.

Pohod ob mejnikih rdeče trdnjave

Ohranjanje tradicij NOB ter vključevanje mladih v koncept splošnega ljudskega odpora je bil naš glavni cilj pri organizaciji pohoda »Ob mejnikih rdeče trdnjave«. Koncept splošnega ljudskega odpora nam daje temelj za uresničevanje samoupravnih pravic na področju obrambe. Nas mlade čakajo na tem področju mnoge pomembne naloge, kot so: krepitev moralopolitičnih vrlin in patriotizma, vojaško strokovnega in fizičnega usposabljanja ter neposredno vključevanje mladih v vse organizacije in odbore, ki delujejo na našem obrambnem območju.

Koncept splošnega ljudskega odpora pomeni in vsebuje celovitost vbrambnih priprav v mirnem obdobju ter učinkovito delovanje celotnega družbenega sistema v primeru vojne. Prav zaradi tega bomo morali vse državljane aktivirati ter jih usposobiti tako, da se bodo v zaplenjenih razmerah sodobne vojne lahko uspešno prilagodili in usnerili svoje delo k obrambi dežele. Prav ta prehod celotnega družbenega sistema od mirovnega k vojnemu je lahko odločilen in prvi pogoj uspešnosti obrambe nasploh. Vsi se danes zavedamo, da je za mednarodne odnose, žal, še vedno značilna blokovska razdelitev sveta in da stalna politična in gospodarska nasprotja nenehno ogrožajo mir na svetu. Jugoslavija kot neodvisna in neuvrščena država se je v današnjem svetu uveljavila kot pomemben dejavnik miru, varnosti in enakopravnosti. Na našo neodvisnost, prav tako pa tudi na neodvisnost drugih dežel stalno pritiskajo države z drugačno politično družbeno ureditvijo in velesile ki teže k sporazumevanju na račun nas malih narodov. Temu pritisku smo izpostavljeni kot samoupravna socialistična družba, ki ima zelo pomemben vojaškostrateški in geografski položaj. Prav zaradi tega je krepit

tev obrambnega sistema tako pomembna, saj na ta način krepimo svojo neodvisnost in s tem pomagamo izboljšati položaj in vpliv vseh miroljubnih sil na svetu. Prav dobro se zavedamo, da bomo pridobitve naše socialistične revolucije in neodvisnosti naše domovine branili z vsemi sredstvi in proti vsakomur, ki bi nas ogrožal.

Dne 8. junija 1974 smo se ob 8. uri zbrali pred Litostrojem. Bilo nas je 46. Vzdušje je bilo, kot mi mladi temu pravimo, »prav pohodno«. Vsi smo bili pripravljeni na dolge ure hoje in petja.

Z avtobusom smo se pripeljali do Trbovelj, kjer so se nam priključili predsednik ZZB občine Trbovlje, prvoborci s tega območja ter predstavniki mladinskega aktiva STT. Na pohod smo krenili v urejenih vrstah. Najprej po 5 km dolgi poti na Tabor (702 m), kjer smo imeli prvi počitek in kosilo. Vzdolž vse poti so iz grl vseh sodelujočih na pohodu zadonele partizanske pesmi. Po desetminutnem počitku smo nadaljevali pot do Čebinj (7 km), kjer je bila ustanovljena KPS. Na tem mestu nam je tovariš, ki je bil prvoborec na tem območju, opisal dogodke iz tistih dni. Pogovor je bil zelo dolg in

zanimiv in bo ostal mladincem še dolgo v spominu.

Iz Čebinj (909 m) smo po 5 km dolgi poti krenili proti Partizanskemu vrhu. Na cilj smo prispeli okrog 18. ure; po večerji smo skušali zakuriti taborni ogenj, ki pa nam zaradi neugodnih vremenskih razmer ni zagorel. Kljub temu smo se počutili »kot mladi partizani«. Organizirali smo tudi veselico, kjer nas je harmonikar, mladinec iz STT, zabaval vse do poznih ur. Seveda smo medtem organizirali program z najrazličnejšimi igrami in šalami.

Po enajsti uri smo se vsi utrujeni pripravili na spajne, tako da smo že ob 7. uri zjutraj lahko spočiti bili na zajtrku.

Ob 8. uri smo se s Partizanskega vrha napotili proti Čemšniku — 16 km. Vsem se nam je zdela neskončno dolga pot. Hodili smo vse do 14. ure. Kosili smo na Prvinah v domu ZZB. Od tod smo se vsi skupaj podali proti Izlakam, od koder smo se z avtobusom odpeljali do Zagorja in od tod z vlakom v Ljubljano.

Za pohod lahko rečemo, da je bil zelo uspešen, saj smo bili mladi kot velika družina. Kljub temu, da smo prehodili dolgo in naporno pot, smo bili vseskozi dobre volje. Med vsem pohodom smo peli in se mnogo pogovarjali. Spoznali smo se med sabo, spoznali nove kraje, spoznali in si na lastne oči ogledali prizorišča bojev med NOB, kar je še bolj utrdilo vero in spoštovanje tradicij NOB.

Upamo, da bo takšnih pohodov in podobnih manifestacij še veliko.

J. Fileš

1. Prvi koraki pohodne enote — nasmejani obrazi. 2. Pesem je donela iz mladih grl. 3. Zbor po prvem počitku — še vedno nasmejani. 4. vrnitev po Čemšeniški planini — heroji so utrujeni (foto: J. Fileš)

ZANIMALO VAS BO

Starostna pokojnina

Ker večkrat prejmemo vprašanja o načinu uveljavljanja pravic do starostne pokojnine, češ da je to urejeno v vsaki republikli drugače, smo se odločili, da bomo, kolikor je v naših močeh, skušali na posamezna vprašanja odgovoriti.

Po ustavnih dopolnilih je normativna dejavnost na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja v pristojnosti federacije in republik kot tudi zavarovancev samih. Tudi v prihodnje se bodo z razvojem samoupravljanja večale pristojnosti skupnosti, tako da bodo zavarovanci in upokojenci sami odločali o obsegu svojih pravic in dolžnosti, s tem pa tudi prevzemali večjo odgovornost za smotrno urejanje tega pomembnega področja socialne varnosti.

Tako je bilo z zveznim zakonom določeno, da lahko do konca 1973. leta zavarovanci uveljavijo pravice do predčasne pokojnine v primeru, da so do 31. decembra 1973 izpolnili pogoje starosti 55 let (moški) oziroma 50 let (ženske) in pokojninsko dobo 35 let oziroma 30 let. Posameznim republikam pa je bilo prepuščeno, ali možnost predčasne upokojitve še zadržijo ali ne.

Po številnih razpravah je bilo v socialistični republikli Sloveniji odločeno, da možnost predčasne upokojitve velja samo do 31. decembra 1973. S 1. januarjem 1974 veljajo določila, po katerih mora zavarovanec ob uveljavitvi pravic do starostne pokojnine izpolniti enega od pogojev:

- starost 60 let (moški) oziroma 55 let (ženske) ali pogoj
- pokojninske dobe 40 let (moški) in 35 let (ženske).

Institut predčasne upokojitve je po ostalih republikah urejen tako:

- Enako stališče kot socialistična republika Slovenija sta zastopali tudi SR Črna gora ter Bosna in Hercegovina, kjer je enako, kakor pri nas, potekel rok za uveljavitev predčasne pokojnine 31. decembra 1973.

Ostale republike pa so prehodni rok podaljšale in, sicer:

- SR Srbija do 31. 12. 1981,
- SR Hrvatska nedoločeno,
- SR Makedonija do 31. 12. 1978,
- AP Vojvodina brez omejitve roka,
- AP Kosovo do 31. 12. 1980.

Pogoji za uveljavitev predčasne pokojnine so ostali v vseh republikah in avtonomnih pokrajinah, ki so to obliko upokojitve še zadržali, isti, kot so veljali doslej za vso državo, to je starost 55 oziroma 50 let in pokojninska doba 35 oziroma 30 let. Tudi odstotek zmanjšanja pokojnine za vsako leto predčasne upokojitve je ostal enak. Ob tem opozarjamo, da predčasno upokojeni zavarovanec ne more uveljaviti pravic do varstvenega dodatka, prav tako ne more uveljaviti odstotnega povečanja pokojnine glede na udeležbo v narodnoosvobodilni vojni, vse druge pravice pa uživajo enako kot ostali starostni upokojenci.

Porodniški dopust

Pomembno novost prinaša republiški zakon o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu, ki stopi v veljavo s 1. 1. 1975 pri ureditvi koriščenja porodniškega dopusta. In sicer traja porodniški dopust najmanj 105 dni, če pa delavka zahteva lahko:

1. nadaljuje izrabo porodniškega dopusta še 141 dni, ali
2. zahteva, da dela po štiri ure na dan do dvanajstega meseca otrokove starosti.

Pomembna novost je tudi določba, ki govori, da se roditelja lahko sporazumeta, da izkoristi podaljšani dopust za negovanje otroka namesto matere oče. V

primeru matere smrti pridobi pravico do preostalega dopusta oče oziroma oseba, ki otroka neguje.

S samoupravnim sporazumom o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu pa se uredi način koriščenja delovnega časa delavke, ko dela štiri ure na dan, oziroma razpored celotne odsotnosti z dela, s tem da povprečni delovni čas odsotnosti traja 4 ure dnevno. V tem času se delavki izplačuje osebni dohodek za 4 ure na dan ne glede na razpored delovnega časa.

Ker smo tudi na tem področju naleteli na vprašanja, kako je koriščenje porodniškega dopusta urejeno v drugih republikah, skušamo na to odgovoriti s spodnjo informacijo.

- Socialistična republika Srbija ima z republiškim zakonom predvideno, da traja porodniški dopust najmanj 105 dni, vendar se daljši porodniški dopust lahko predvidi z družbenim dogovorom, ki ga podpišejo družbenopolitične skupnosti, skupnost zdravstvenega zavarovanja, občinski sindikalni svet in gospodarska zbornica. Do otrokovega osmega meseca starosti pa ima delavka pravico delati 4 ure dnevno.

- V socialistični republikli Hrvatski ima delavka najmanj 105 dni porodniškega dopusta. Ko poteče ta dopust, pa lahko nadaljuje s koriščenjem dopusta do 180 dni, računajoč od dneva nastopa porodniškega dopusta, ali dela po 4 ure dnevno, če to zahteva, do takrat, ko otrok izpolni osem mesecev starosti. Po preteku porodniškega dopusta 180 dni ali dela s skrajšanim delovnim časom do otrokovega osmega meseca starosti ima delavka možnost izrabiti dodatni porodniški dopust, ki traja do dopolnjenega otrokovega enega leta starosti. V tem času gredo delavki pravice iz zdravstvenega zavarovanja, teče ji tudi pokojninska doba, vendar pa ima pravico do nadomestila iz sklada zdravstvenega zavarovanja le, če njen dohodek ožjih članov družine ne presega 1.000 din mesečno na člana ožje družine.

- V SR Bosni in Hercegovini traja porodniški dopust najmanj 105 dni, z družbenim dogovorom pa se lahko določijo pogoji, po katerih ima delavka pravico do porodniškega dopusta daljšega kot 105 dni in skrajšan delovni čas po preteku otrokove starosti osem mesecev.

- V SR Makedoniji ima delavka pravico do porodniškega dopusta neprekinjeno 180 dni.

- V SR Črni gori se z družbenim dogovorom lahko določi, da je porodniški dopust daljši kot 105 dni.

Dodatni dopust invalidom

Letni dopust delavcev traja najmanj 18 in največ 36 delovnih dni (v izrednih primerih, ki jih našteva zakon). Dolžina letnega dopusta se odmerja glede na pogoje delovnega mesta (teža dela, zahtevnost dela, vpliv dela in delovne okolice na delavca, telesna in duševna napetost pri delu in drugo), delovno dobo in druga obdobja, ki so izenačena z delovno dobo, in posebne socialne razmere.

Pri kriteriju posebne socialne razmere je zajet tudi kriterij, ki predvideva dodatni dopust za:

- delovne invalide II. in III. kategorije invalidnosti 2 dni;
- delovne invalide II. in III. kategorije invalidnosti z več kot 50 % telesno okvaro 3 dni;
- vojaške invalide in civilne žrtve vojne ter za ostale invalide z več kot 30 % telesno okvaro 2 dni dopusta.

Če je delavec istočasno vojaški, delovni ali drug invalid, se upošteva le en kriterij invalidnosti, in sicer tisti, ki je za delavca ugodnejši.

Glede na to ponovno vabimo vse delavce, ki izpolnjujejo kakšnega zgoraj navedenih kriterijev, da socialnemu delavcu, ki pripravlja seznam upravičencev do tega dopusta, nemudoma predložijo odločbe o invalidnosti, kajti le na osnovi take dokumentacije bo dodatni dopust priznan.

Nanizali smo le del informacij, podrobnosti pa lahko posameznim interesentom posredujemo v socialni službi kadrovske-splošnega sektorja.

M. Kreft

Razgovor na cesti

Videti je bilo, da se dolgo časa že nista videla, saj sta si imela povedati mnogo. Začela sta pri zdravju, nato sta nadaljevala o stanovanjih, o draginji in nazadnje še o razmerah v družini.

»Veš, kaj so delali otroci ta teden,« je začel prvi. »Vso staro šaro so mi pospravili po podstrešju in vse stare časopise so odpeljali na zbirno postajo. To so storili zato, da bomo podprli boj proti raku in za gradnjo novega kliničnega centra.«

»Kaj praviš, papir ste dali za boj proti raku? Lepo je to. Ampak veš kaj sem jaz razmišljal, in to prav o tej humani akciji?«

»No, povej.«

»Tole, tisti denar, ki ga zahteva RTV za snemanje reklam-

ne oddaje za to humano akcijo, naj bi raje odstopili v prid boja proti raku in za klinični center. Kaj misliš, ali ne bi to pomenilo toliko denarja, kot nekaj ton starega papirja. Veš, pa še nekaj sem se spomnil. Tudi prošnje za krvodajalske akcije bi bile lahko zastoj, tako da bi Rdeči križ lahko ta denar namenil kam drugam.«

»To pa res ni slaba misel. Glej, no glej. Sporočil bom tvoj predlog na RTV in zdi se mi, da ga bodo vsi delovni ljudje podprli.«

ZAHVALA

Zahvaljujem se sindikalni podružnici TOZD-FI za darilo in obisk v času moje bolezn.

Prav posebno se zahvaljujem mojstru Artaču, tovarišu Milenkovi in sodelavcem za obisk v bolnici.

Franc Tavčar

ZAHVALA

Kolektivu podjetja LITOSTROJ želim izraziti svojo prisrčno zahvalo za solidarnost, ki jo je izkazal na poziv sindikalne podružnice TOZD-PI. Za mojo družino je kolektiv zbral veliko koristnih in uporabnih predmetov. Zagotavljam vam, da bodo otroci, ki so bili ob mojih skromnih dohodkih le redko deležni kakega darila, znali ceniti in spoštovati podjetje, v katerem sem zaposlen, saj so darila, ki so jih prejeli, daleč presegle vsa pričakovanja.

Vsem neznanim posameznikom, ki so prispevali darila, kot tudi sindikalni podružnici TOZD-PI še enkrat najlepša hvala.

JANEZ TRUNKELJ

prip. peska
v livarni jeklene litine

Dne 31. maja letos je odšel v pokoj tovariš Franc PUCELJ, navzovalc v montaži talnih transportnih sredstev. V Litostroju se je zaposlil 1. avgusta 1960. Še veliko zdravih let.

Ob 80-letnici prve slovenske planinske koč

Pred stoddvema letoma so se združili prijatelji gora v društvu »Triglavski prijatelji«, ki ga je vodil Šentvidčan Ivan Žan, kaplan v Srednji vasi. Še isto leto so postavili koč z imenom Triglavski temelj. Žal je društvo propadlo kmalu po odhodu Žana iz Srednje vasi, in to prav v času, ko so Nemci začeli postavljati svoja oporišča v naših gorah.

Toda na srečo ni manjkalo navdušenih hribovlazcev, ki so bili tudi narodno zavedni. Ljubljanski planinci trgovskega in uradniškega stanu so se združili v klub »Piparji«. Trije med njimi so na izletu na Stol julija 1892 sklenili, da bodo z besedo in dejanjem delali za ustanovitev Slovenskega planinskega društva.

Že novembra 1892 so poslali oblastem vlogo za ustanovitev društva in potrditev društvenih pravil, ki jih je januarja 1893 oblast potrdila, in že 27. februarja 1893 je bil ustanovni občni zbor. Na tem zboru je bil izvoljen odbor, ki mu je predsedoval profesor Franc Orožen. Odbor je 14. julija 1893 sklenil zgraditi koč pod Liscem in dva dni kasneje so že imeli zemljišče, ki sta ga

»Bohinjska in Soriška občina rade volje prepuštili zastoj.«

Marca 1894 so začeli delavci sekati les, ki so ga vlečili tudi uro daleč, saj v bližini ni bilo dovolj drevja.

Junija 1894 so zravnali teren in iz posekanega drevja do začetka julija postavili lično leseno planinsko koč, dolgo 11,5 m, široko 6,5 m in visoko 6,5 m, z verando pred vhodom. Stroški gradnje in opreme so znašali 1008 goldinarjev ali 2 mesečni plači zdravnika — začetnika. Slovesna otvoritev koč je bila 15. julija 1894. Že v soboto, 14. julija, se je odpeljalo z opoldanskim gorenjskim vlakom iz Ljubljane 50 članov in prijateljev »Slovenskega planinskega društva«. V Lescah so presedli na vozove, okrašene z zelenjem in zastavami. »V Bohinjski Bistrici so izletnike pozdravljali s streljanjem, nežne roke pa so jim delile dehteče cvetje.« Pred Bohinjsko Bistrico je bil postavljen slavalok z napisom: »Odpira prva koč se planinska, raduje vsa dolina se Bohinjska«. Goste je sprejel bistriški župan in tajnik Ravbehar, ki je mnogo prispeval k zgraditvi koč. Naj povemo še to, da je bila vsa Bohinjska Bistrica v zastavah.

Izletniki so se nato odpravili proti novi koči, kamor so prispele zvečer okrog devete ure. Predsednik društva jih je toplo pozdravil. Njihov prihod je pozdravljalo tudi streljanje iz pušk in topičev, pod Liscem pa je gorel velik kres njim v pozdrav. Žal je naslednje jutro močan dež onemogočil izlet na Črno prst, a tudi sama otvoritev te koč se je zakasnila. Ko je veter razgnal oblake, je profesor Orožen pričel s slovesnostjo. Poglejmo, kaj piše kronist.

»Profesor Franc Orožen je z lepimi besedami razložil pomen turisticke, omenil delovanje Slo-

venskega planinskega društva ter stavbe prve koč, v kateri so ravnokar izletniki preživeli nekaj ur. Toplo se je zahvalil občini Bohinjski Bistrici, vsem Bohinjcem, posebno pa občinskemu tajniku g. Josipu Ravbeharju za vodstvo in nadzorstvo stavbe te koč in za prireditev lepega sprejema ter tako otvoril koč. Društveni odbornik g. Josip Hauptman — eden glavnih Piparjev in pobudnikov za ustanovitev »Slovenskega planinskega društva« (op. pisca) — je potem hvaležno poudarjal zasluge načelnika g. profesorja Orožna za razvoj in napredek društva ter je v znak hvaležnosti celega društva krstil prvo slovensko koč po prvem načelniku »Slovenskega planinskega društva«, »Orožnova koč«.

Prikazala se je sedaj izza zagrinjala tabla in na njej je bilo čitati:

Slovensko planinsko društvo Orožnova koč 1846 m, 1894.

Veselo so zagrmeli strelci, tamburaši so zaigrali in pevci zapeli. Načelnik se je zahvalil za to odlikovanje in dejal, da mu ta dan kot najlepši njegovega življenja ostane vedno v vselem spominu. Tako kronist.

Od tedaj so minila leta, zgrajeni je bilo nešteto postojank, izmed katerih so nekatere, žal, zgozele med zadnjo vojno. Nekaj požganih so obnovili, nekaj pa so jih zgradili novih. Ideja, ki so jo uresničili prvi planinci, se vse bolj širi in vse več mladih obiskuje gore, kjer se kuje tovarištvu, navajajo se na odpoved, utrjujejo zdravje in spoznavajo поблиže našo slovensko zemljo. To vse nam pride prav v primestno vojno, saj čim bolj poznamo teren, toliko manj žrtev bi imeli. Ob spominu na otvoritev prve slovenske koč bomo planinci ob obletnici še bolj širili planinsko misel in še bolj skrbeli za naše okolje, ki ga civilizacija vse bolj uničuje. Obenem pa se bom hvaležno spominjali vseh planincev, ki se s svojo dejavnostjo trudijo za ohranitev prirode, ki je temelj našega življenja.

Dr. Edo Tepina

Izletniki v kraljestvu gora (foto E. L.)

Skrb za zdravje zaposlenih

Skupaj z uradno pošto je prišla v socialno službo tudi lepa barvna razglednica: »Pozdrav iz Radenske!« sem komaj razbrala, podpisa pa nikakor nisem uspela »dešifrirati«. V mislih sem preletela vse znanke, a med njimi ni bilo nikogar, ki bi sodil v ta oddaljeni del Slovenije. Verjetno bi ime prijaznega pošiljatelja pozdravov ostalo za vedno nepojasnjeno, če ne bi kartica s podobno vsebino prispela tudi na naslov tovarniškega sindikata.

Dognali smo, da nam pozdrave pošilja eden od tovarišev, ki mu je sindikat omogočil zdravljenje v naravnem zdravilišču. Ob tem pa sem se spomnila, da širšemu kolektivu ta možnost verjetno še ni dovolj poznana, saj jo je sindikat uvedel šele v letošnjem letu, glede na svojo vsebino pa zasluži, da o njej napišemo kaj več.

Naša delovna organizacija spada v tisto industrijsko panogo, v kateri prevladujejo delovna mesta, ki od človeka terjajo večji fizični napor, delovni pogoji pa kljub vsem varstvenim ukrepom predstavljajo določeno nevarnost za zdravje delavca. Seveda ni dovolj, da to dejstvo le ugotovljamo, nasprotno, z vsemi sredstvi si moramo prizadevati, da bi bilo zdravje delavcev v čim manjši meri ogroženo. V primerih, da pride neglede na naša prizadevanja do okvare zdravja, pa moramo prizadetim nuditi ustrezno pomoč. Izraz tega načela je tudi akcija sindikata za organizirano zdravljenje kronično bolnih sodelavcev v naravnih zdraviliščih.

Na podlagi analize zdravstvenega stanja zaposlenih je socialna služba ugotovila, da je bolniški stalež v neprestanem porastu, da ob enem narašča tudi število delovnih invalidov ter kroničnih bolnikov, ki imajo sorazmerno več bolezenskih izostankov. Še posebno neugodno je ocenila dejstvo, da ima precej delavcev dve, tri ali celo štiri kronične bolezni hkrati. Med kroničnimi obolenji prevladujejo obolenja okostja in sklepov, obolenja prebavil ter obolenja dihalnih organov, v zadnjem času pa so v porastu bolezni srca in ožilja. Vsem delavcem, ki bolujejo za katero od naštetih bolezni, naj bi v doglednem času omogočili zdravljenje v naravnem zdravilišču.

Sindikat že vrsto let z različnimi ukrepi skuša zmanjševati škodljivi vpliv težkih delovnih pogojev na zdravje delavcev. V okviru teh ukrepov vsekakor sodi predvsem organizirano letovanje delavcev v počitniških domovih podjetja. Žal pa je ta oblika preventivnega letovanja neustrezna za delavce, katerih zdravje je že prizadeto. Tem delavcem bi bilo potrebno omogočiti preventivno zdravljenje v naravnih zdraviliščih, kjer bi si ob ustreznih negi in oskrbi nabrali novih moči za delo. Oba načina letovanja, tako v počitniških domovih podjetja za delavce, ki delajo v težkih delovnih pogojih, ter socialno ogrožene delavce, kakor tudi v naravnih zdraviliščih določil obe obliki. Ker je zirano skrb za čim boljše zdravstveno stanje delovnega kolektiva. Zato je sindikat v svojem poslovniku o preventivnem letovanju oz. zdravljenju v zdraviliščih, določil obe obliki. Ker je potrebno, da se z določili poslovnika seznanijo vsi, ki bi bili za eno od navedenih oblik preventivnega letovanja zainteresirani, poslovnik v celoti objavljamo.

POSLOVNIK

izkoriščanja preventivnega letovanja in zdraviliškega zdravljenja delavcev organizacije združenega dela TZ Litostroj

1. Zaradi izboljšanja zdravstvenega stanja in obnovitve delovne sposobnosti članov delovne skupnosti organizira sindikalna organizacija Litostroj za svoje člane:

- preventivno letovanje za delavce, ki delajo na zdravju škodljivih delovnih mestih — v počitniških domovih podjetja
- zdraviliško zdravljenje kroničnih bolnikov, pri katerih obstaja medicinska indikacija za zdravljenje v zdravilišču.

2. Izbiro kandidatov za preventivno letovanje opravi strokovna skupina v sestavi: zdravnik, socialni delavec, predsednik IO sindikata ter člani komisije za soc. vprašanja.

Kriteriji, ki se uporabljajo pri izbiri kandidatov, so predvsem: socialno stanje, zdravstveno stanje, najmanj 2 leti delovne dobe v delovni organizaciji.

3. Izbiro kandidatov za zdraviliško zdravljenje opravi zdravstvena služba prek zdravniške komisije na osnovi medicinske dokumentacije.

Kriteriji, ki služijo za izbiro kandidatov za zdraviliško zdravljenje, so: zdravstveno stanje, socialno stanje, status borca NOV.

4. Čas letovanja ali zdravljenja:

- preventivno letovanje traja od 7 do 10 dni
- zdraviliško zdravljenje traja od 21 do 28 dni.

Za ves čas preventivnega letovanja morajo delavci prispevati svoj redni dopust.

Za zdravljenje v zdravilišču morajo delavci prispevati najmanj 10 dni rednega dopusta, razliko jim priznajo kot opravičen plačan izostanek.

Delavca lahko napotijo na preventivno letovanje ali zdravljenje v zdravilišče tudi večkrat zaporedoma, če to ugodno vpliva na njegovo psihofizično počutje in delovno sposobnost. Pri izbiri kandidatov imajo prednost tisti delavci, ki še niso bili na preventivnem letovanju oz. zdravljenju pa izpolnjujejo ostale pogoje po tem poslovniku.

5. Stroški za preventivno letovanje gredo v celoti v breme sindikalne organizacije.

6. Stroške za zdravljenje v zdraviliščih krijejo:

- sindikalna organizacija oziroma podjetje,
- Zavod za socialno zavarovanje iz sklada zdravstvenega zavarovanja,
- delavec.

Višina prispevka, ki gre v breme delavca, se določa po naslednji lestvici:

Dohodek na druž. člana:	Prispevek delavca v %
do 800 din	0
nad 800 do 1000 din	10
nad 1000 do 1200 din	20
nad 1200 do 1400 din	30
nad 1400 do 1600 din	40
nad 1600 do 1800 din	50
nad 1800 do 2000 din	60
nad 2000 din	70

Dohodek delavca ugotavljajo izključno na podlagi potrdil.

Razlika do polne cene za oskrbo in nastanitev gre v breme delovne organizacije oz. sindikalne organizacije.

Stroški za medicinske storitve gredo v breme sklada za zdravstveno zavarovanje delavcev.

7. Potne stroške za preventiv-

no letovanje ter zdravljenje v zdravilišču plača delavec sam.

8. Zdravljenja v zdravilišču po tem poslovniku ne more izkoristiti delavec, ki ga pošilja na zdravljenje v ustrezno zdravilišče določena klinična ustanova ali ima pravico do zdravljenja v naravnem zdravilišču, če je član ZB NOB.

9. Delavec, ki iz neopravičenih razlogov ni koristil odobrenega letovanja ali zdravljenja v zdravilišču, izgubi pravico do takega letovanja v bodoče.

Poslovnik so z manjšimi spremembami potrdile vse sindikalne organizacije v TOZD, z njimi pa so bili seznanjeni delavski sveti TOZD, ki so akcijo sindikata v celoti podprli.

In kaj mora storiti delavec, ki želi na zdravljenje v naravno zdravilišče? Če je njegovo zdravje resnično ogroženo, bo zdravnik specialista verjetno že sam priporočil zdravljenje v ustreznem zdravilišču. Zdravnik v obratni ambulanti pa bo na predlog zdravnika specialista sprožil postopek pri zdravniški komisiji. Ta bo ocenila, če je zdravljenje v zdravilišču delavcu potrebno in koristno ter bo v tem primeru delavcu odobrila plačilo zdravniških storitev.

Stroške oskrbe in nastanitve bo moral delavec plačati sam, oziroma mu jih deloma povrne delovna organizacija, kot predvideva tudi naš poslovnik. Da bi zdravljenje naših delavcev v naravnih zdraviliščih potekalo čim bolj organizirano, smo sklenili tudi ustrezne dogovore z zdravilišči Radenci, Rogaška Slatina, Dobrna in Laško. Do sedaj je šlo na zdravljenje v zdravilišče 6 delavcev, pričakujemo pa, da bomo do konca leta na zdravljenje poslali še najmanj štirideset zdravstveno prizadetih sodelavcev.

H. C.

V atriju magistrata je bila od 13. do 23. junija IX. republiška razstava mladinske fotografije. Na to razstavo je poslal svoja dela tudi član našega kolektiva JAKA JERAŠA. Za sliko »BREME«, ki jo objavljamo, je prejel najvišje priznanje — eno izmed treh podeljenih — zlato plaketo Janeza Puharja.

Dalj časa pri svojem malčku

Prvi otroški jok, ki pomeni protest malega bitja proti vsemu tujemu in neznanemu, označuje prelomnico v prehodu iz varnega materinega zavetja v neznan, nevarnosti in presenečen polni svet, kjer se večkrat znajde sam, brez nepotrebnega varstva, topline in zavetja, je končno tudi zakonodajalcu omehčal srce. Postal je uvidnejši do malčkov in njihovih mater, saj je uzakonil daljši porodniški dopust materam, ki so danes preobremenjene s službo, domom, vzgojo otrok in družbenopolitičnim delom.

Že dolgo je znana ugotovitev, da otrok potrebuje materino nego, predvsem pa vso njeno ljubezen in nežnost v najbolj neobgledenih trenutkih mladega življenja, zato smo vsi z odobravanjem pozdravili določilo nove republiške zakonodaje, ki v urejanju medsebojnih razmerij, ki nastajajo v združenem delu, daje pomembno mesto varstvu žena — mater.

Čeprav se nove določbe zakona

o podaljšanem porodniškem dopustu pričnejo uporabljati s 1. januarjem 1975 in se uporabljajo tudi za delavke, ki so 1. januarja na porodniškem dopustu, ne bo odveč, če se podrobneje seznamimo z novimi določili iz samoupravnega sporazuma o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu TOZD oziroma DS (delovni skupnosti skupnih služb podjetja) TZ LITOSTROJ.

Med nosečnostjo in porodom ima delavka pravico do nepretrganega porodniškega dopusta najmanj 105 dni, ki pa mora nastopiti osemindvajset dni pred porodom (v primeru, da bi delo ogrožalo mater in otroka, lahko nastopi porodniški dopust petinštirideset dni pred porodom, kar odobri zdravnik).

Po preteku porodniškega dopusta v trajanju 105 dni ima delavka pravico, če to zahteva, nadaljevati izrabo porodniškega dopusta še 141 dni ali pa prične delati štiri ure na dan do dvanajstega meseca otrokove starosti. To novo določilo bo otrokom in materam prineslo več kot najsodobnejše urejene jasli ali otroški vrtec.

V vsakdanjem življenju in pogovorih o otrocih, posebno o dojenčkih, večkrat potisnemo v stran očeta, ki se upravičeno počuti zapostavljenega, saj mu nehote odrekamo kvalitete, ki jih kot oče vsekakor ima, pa čeprav je njegov otrok še majhno, neobgledeno bitje. Tokrat se je zakonodajalec domislil že znane resnice, da tudi oče lahko nudi otroku potrebo zavetje in ljubezen, zato je omogočil delovnim ljudem, da v svojih sporazumih priznajo pravico podaljšane porodniškega dopusta namesto materi očetu otroka, če otroka neguje in če sta se roditela tako sporazumela. To določilo smo

sprejeli tudi v naš samoupravni sporazum o medsebojnih razmerjih in pomeni uresničitev enakopravnosti moškega in ženske ter njune skupne vloge pri vzgoji otrok.

Ko je otrok star dvanajst mesecev, ima delavka pravico delati štiri ure na dan, tudi dokler ni otrok star tri leta, če mu je glede na njegovo splošno zdravstveno stanje potrebna skrbnejša materina nega; natančnejše predpise o merilih za določitev nujne večje materine nege za otroka do treh let izda republiški sekretar za delo v skladu z medrepubliškim dogovorom. Obolenja oziroma stanja, ki jih upošteva, so bila doslej naslednja: tuberkuloza (vse oblike primarne in postprimarne tuberkuloze, ne glede na lokacijo), sifilis in njegove posledice, posledice akutnega encefalitisa raznih vzrokov, vsakovrstne maligne neoplazme, vstevši levkemijo, bronhialna astma in astmatiformni bronhitis, sladkorna bolezen in še vrsta drugih obolenj in stanj.

Delavka, ki dela štiri ure na dan od dvanajstih mesecev do treh let otrokove starosti, ima pravico do udeležbe pri delitvi sredstev za osebne dohodke po dejanskem delu.

Delavka, ki dela štiri ure na dan od dvanajstega meseca otrokove starosti, ima v temeljni organizaciji pravico do udeležbe pri delitvi sredstev za osebne dohodke za štiri ure na dan, za delovni čas nad štiri ure na dan pa pravico do nadomestila osebne dohodke po posebnih predpisih.

Delavka, ki po izteku 105 dni porodniškega dopusta nadaljuje porodniški dopust še 141 dni, ima pravico do nadomestila osebne dohodke po posebnih predpisih. Kot sem že poudarila, bodo pri čela veljati nova določila s 1. januarjem 1975; do tedaj imajo delavke, ki so že oziroma ki bodo do konca leta izkoristile 105 dni, še osemindvajset dni dopusta, za kar ima delavka pravico do udeležbe pri delitvi sredstev za osebne dohodke v delovni organizaciji.

Iva Kosmač

LITOSTROJČANI

Komisija za šport in rekreacijo pri sindikatu Litostroja se pridružuje vsesplošni slovenski akciji »NAUČIMO SE PLAVATI«. Ker nam je znano, da je visok odstotek odraslih neplavalcev v delovnih organizacijah, vam posredujemo program, kje in kdaj se lahko odrasli neplavalci naučijo plavati.

Eno izmed načel akcije TRIM je tudi: Nikoli ni prepozno. Vsi tečaji bodo v večernih urah za zaprtimi vrati in pod vodstvom plavalnih učiteljev.

PROGRAM PLAVALNIH TEČAJEV

KOPALIŠČE	DATUM	ORGANIZIRA	CENA	PRIJAVE IN INFORMACIJE
KOLEZILJA	1.—8. VII. 74	Plavalni klub Ljubljana	150,00 (9 dni)	PK LJ., Hajdrihova 21a, tel. 62-420
KODELJEVO	1.—12. VII. 74	Odbor za športno rekreacijo pri TTKS Moste-Polje	70,00 (10 dni)	TTKS Moste-Polje Koblarjeva 34, tel. 44-107
KODELJEVO	15.—26. VII. 74	Komisija za šport in rekreacijo TRIM servis	70,00 (10 dni)	MZTK, Tabor 14 tel. 322-529 ali blagajna kopalnišča
KODELJEVO	19.—30. VIII. 74	Komisija za šport in rekreacijo TRIM servis	70,00 (10 dni)	MZTK, Tabor 14 ali blagajna kopalnišča 43-561
STERN	24. VI. 74	TTKS Ljubljana Bežigrad	vstopnina za 10 dni	TTKS Bežigrad, 312-176 ali blagajna kopalnišča
VEVČE	1. VII. 74	Plavalni klub	samo vstopnina	vodja kopalnišča

Litostrojčani prvič na Madžarskem

V petek, dne 24. 5. 1974, ob 14,30 smo se izletniki zbrali pred trgovino Slovenija avto. Dež neusmiljeno lije, ko se žalostni posedamo v Kompasov avtobus. Tolažimo se s pogovorom »Slab začetek — dober konec«.

Tako je avtobus s 50 potniki krenil na pot mimo Celja, prek Slovenske Bistrice, Ptuja, Ormoža in kaj hitro smo bili na jugoslovansko-madžarski meji — Gorican-Letenye. Izredno strogi in prodorni pogled našega carinika nas je skoraj preplašil, vseeno smo kar hitro opravili vse formalnosti. Nato smo pri madžarskih carinikih obvezno zamenjali naš denar in že smo sproščeno zadihali, se smejali šalam in dovtipom — smeh in slovenska pesem sta se oglasila na tujih tleh. Po dveh urah vožnje smo že zagledali razsvetljene kraje ob Blatnem jezeru. Jezeru, ki je dolgo 78 km, široko na najširšem mestu 11 km, na najozjem pa 1,5 km.

V BALATON BOGLARJU, kraju, kjer je bil naš cilj, so nas že čakale naše madžarske gostiteljice, ki so nam razdelile sobe, in sicer polovici udeležencev v njihovem počitniškem domu, polovici pa v bližnjem hotelu, kjer smo se tudi vsi hranili.

Še isti večer, ko smo pozno, (ob 10. uri) prišli na večerjo, nas je presenetila pozornost, saj je vsako našo jedilno mizo krasila jugoslovanska zastavica. Zaigrala nam je ciganska godba »violine«. Ob glasbi smo se raznežili in uživali v nepozabnem okolju. Prvi vtisi so bili — pozornost, prisrčnost in s tem zelo dobro počutje.

Drugo jutro, 25. maja, smo se že zgodaj zjutraj odpravili na ogled glavnega mesta Madžarske BUDIMPEŠTE. Pot se je vila med zelenimi polji, vinogradi, nasadi jablan in hršk. Deževalo je kar naprej, tako da smo bili prikrajšani za lep razgled. V zelo slabem vremenu smo ob 10,30 prispeli v Budimpešto.

Najprej smo imeli prosto do poldneva. Nekateri so se takoj podali na lov za spominki. Omenim naj, da na Madžarskem prodajajo kot »suvener« tudi ogrsko salamo, in sicer le za devize — dolarje, marke pa tudi za naše dinarje. Mislim, da smo salam kar precej nakupili — saj to je prav lep spominek — pa še nekaj imaš od njega.

Med tem prostim časom smo si nekateri sami ogledali najstarejšo župnijsko cerkev, ki so jo več-

krat popravljali in dozidavali. Zgradili so jo v več slogih — gotskem in romanskem.

Sprehodili smo se po novejšem visečem Elizabetinem mostu, se razgledali po Donavi, hiteli še do najstarejšega veržnega mostu, ki visi na dveh Galovih verigah, si ogledali staro krčmo »Matias pinca« in že je prišel čas, ko smo se zbrali pri avtobusu ob dogovorjeni uri. Tu se nam je pridružila še mlada prikupna vodička Magdalena. Izvedeli smo, da je pravzaprav naše gore list. Njeni dedje in pradedje so se pred nekaj stoletji iz Srbije naselili v kraju blizu Budimpešte; tam se danes žive srbske družine — pravijo, da je to Srbska vas.

Kosili smo v originalni madžarski vinski kleti (po madžarsko se reče »Boro kert«), najprej madžarski bograč — postrežen v kotličih kot specialiteto, nato pa še razne druge jedi. Naj povem, da smo bili kar preveč siti.

Po kosilu, ko smo odhajali, smo imeli nekaj smole z avtobusom, ki je naselil pri parkiranju. S skupnimi močmi in podlaganjem desk smo ga le spravili prek nerodnega klančka.

Popoldne smo se odpravili na skupinski ogled Budimpešte. Mesto je zelo veliko, saj ima nad 2 milijona prebivalcev. Razprostira se na obeh bregovih Donave. Budimpešto pravzaprav sestavljata dve mesti, na levem nižinskem leži Pešta, na desnem gričevnatem področju pa Budim. Mesto povezuje prek široke Donave šest cestnih in dva železniška mostova.

Mesto smo si ogledali med počasno vožnjo z avtobusom. Videli smo vladno palačo, mogočni parlament, nadalje spomenik ruskemu vojaku, armadi, ki je osvobodila Budimpešto, nakar smo se peljali mimo jugoslovanskega poslatništva in izstopili na prostranem Trgu herojev. Sredi trga stoji mogočen spomenik s 36 m visokim obeliskom z nadangelom Gabrijelom na vrhu. Ob vznožju obeliska je upodobljeno 7 jezdecov — knezov. Postavili so ga leta 1896 v spomin na združitev sedmih madžarskih plemen. Tu je tudi grob neznanemu vojaku, v polkrogu med visokimi stebri pa stoji kipi pomembnih madžarskih kraljev, sedmograških knezov in kipi borcev za svobodo.

Na trgu stoji tudi palača, v kateri so bogate muzejske zbirke.

Žal za obisk muzeja nismo imeli dovolj časa. Omenimo naj le to, da so tu zbrana dela mojstrov vsega sveta (nad 100.000 umetnin), med njimi tudi dela našega rojaka Meštroviča.

Od tu smo se odpeljali do NEP stadiona. Gradili so ga od leta 1948 do 1953. Sprejme 100.000 gledalcev in je opremljen z najmodernejšimi tehničnimi napravami. Ima 52 izhodov, tako da se lahko v najkrajšem času izprazni (10 do 15 minut). Poleg stadiona stoji še moderna športna dvorana z lastnim hotelom in z manjšim stadionom za treninge.

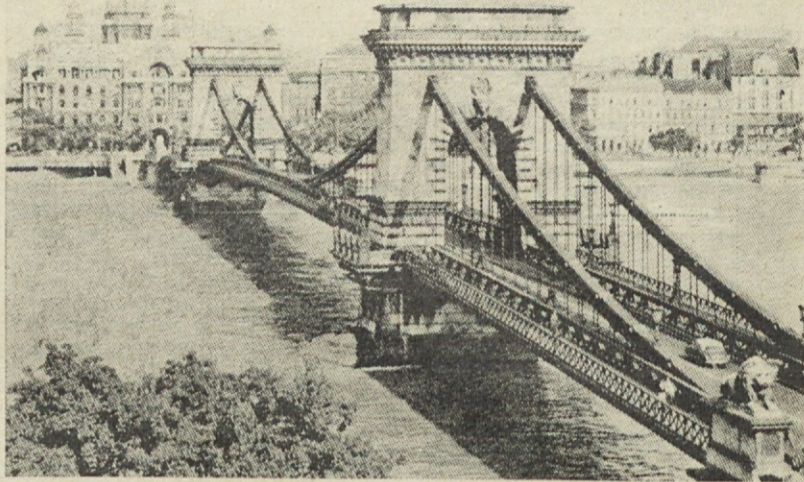
Mimogrede smo si ogledali še razvaline stare arene, ki izvira jo še iz leta 10 po našem štetju, nato smo se peljali prek Margaretinega mostu, ki je povezan z Margaretinim otokom. Otok je priljubljena izletniška točka, kjer je več športnih igrišč, kopališč in mnogo lepih parkov.

Med našim ogledom Budimpešte se je vreme končno izboljšalo. Zasijalo je sonce, ko smo se zopet ustavili pred Matjaževo cerkvijo. Ta cerkev je eden od najstarejših njihovih spomenikov. Zgrajena je bila v 13. stoletju v romanskem slogu. Kralj Matjaž (Matija Korvin), po katerem se cerkev imenuje, jo je obnovil v 15. stoletju. V času 150-letne turške okupacije je bila ta cerkev spremenjena v mošejo. V 18. stoletju je bila obnovljena v baročnem slogu, v 19. stoletju pa v gotskem slogu. Med II. svetovno vojno je bila cerkev močno poškodovana, vendar so jo zopet obnovili. Notranjščina je razdeljena v tri s freskami okrašene ladje, skozi s soncem ožarjena okna pa je prihajala čudovita intimitna svetloba. Zunaj cerkve smo se povzpeli še na bližnjo ribniško trdnjavo (palačo), ki je bila zgrajena v začetku tega stoletja (1901).

Z obzidja je čudovit razgled na budimpeštanske mostove, na Margaretin otok sredi reke in na mogočni parlament onkraj brega.

Nazadnje smo se odpeljali še v Citadelo vrh hriba. To je utrdba, ki so jo zgradili Habsburžani leta 1851. Od tu je čudovit razgled na mesto. Pred zidovi utrbe stoji velikanski spomenik svobode v spomin osvoboditeljem mesta izpod nemške zasedbe in v spomin sovjetskim vojakom, ki so pri tem zgubili življenja.

V mestu je tudi veliko zdravilnih vrelcev, zato je tu naokoli veliko zdravilišč.

Znameniti stari veržni most v Budimpešti

Čeprav smo imeli za ogled le bore malo časa, smo pravzaprav mnogo videli. To mesto nam bo ostalo v lepem spominu, posebno še po čistoči in urejenosti.

Naj omenim, da smo bili gostje podjetja iz Budimpešte, ki nima prav nič sorodnega z našim Litostrojem. Zaposlenih ima okoli 5.000 delavcev in urejene nasade, parke in zelenice v Budimpešti in tudi v drugih mestih. V zadnjih letih si še prav posebno prizadevajo, da bi čimbolj olepšali svoje mesto. Prav gotovo bi bilo vsega posnemanja vredno, če bi tudi mi tako skrbeli za čistočo. Bili smo presenečeni, saj odpadkov niti cigaretnih ogorkov po cestah skorajda ni.

Proti večeru smo se vrnili do Balaton boglarja. Po večerji smo se zbrali v prijaznem počitniškem domu in pod vodstvom našega zelo dobrega pevca iz znane partizanskega zbora peli pozno v noč.

Dne 26. maja smo okoli Blatnega jezera občudovali neštete počitniške hišice, hotele in počitniške domove. Ob tem ne smemo pozabiti na jezero Heviz, kjer so znane žveplene zdravilne toplice. Temperatura vode je 30°C.

Od tu smo se peljali naprej po lepi pokrajini med griči in vinogradi vse do kraja Balatonfüred. Kosili smo v prijazni čardi, po madžarsko »Tölgyes csarda«. Ob postrežbi pri svečah in ci-

ganski glasbi so se nam razvnela srca.

Madžarka muzika nas je tako prevzela, da smo bili prav razpoloženi za nadaljevanje veseljačenja, a smo morali naprej do kraja Tihany, kjer nas je na najozjem delu jezera že čakal trajekt, ki nas je popeljal do večjega mesta Siofoka, a naš izlet smo v Balaton boglarju zaključili.

Zvečer po večerji so se naše žene pomerile v ruskem keglanju; zmagala je madžarska gostiteljica.

Dne 27. maja smo še tekali sem ter tja, da bi zapravili še zadnje forinte. Če se ne motim, se je tudi med nami našel junak, ki je zaplaval v mrzlo jezero. Korajža pa taka! Upajmo, da se ni prehladil.

Po kosilu smo se pri avtobusu še prav posebno prisrčno poslovili od naših gostiteljev. Na njihovo željo smo zapeli še slovensko pesem, pomahali v slovo in že smo bili na poti proti domu. Vse do meje nas je skrbelo, saj smo imeli kar precej mesenih spominkov, a na carini je šlo vse v najlepšem redu. Cariniki so bili zelo prijazni, mi pa smo vsi srečni in veseli prispeli dokaj zgodaj v Ljubljano.

Na koncu še trikrat hura za našega vodiča in prijaznega šoferja Dušana!

TE-MA

Nezadovoljiva delovna disciplina

Na vso srečo ne pri nas, temveč na drugi strani naše zemeljske krogle — v Novi Zelandiji!

Naš predstavnik je na steni neke pisarne v Aucklandu našel objavo, ki jo zaradi zanimivosti slova objavljamo v prevodu:

OBJAVA

Uprava je opazila, da nameščenci umirajo na nogah in nočejo pasti.

S TO NAVADO JE TREBA TAKOJ PRENEHATI!

Vsak nameščenec, [katerega bomo našli na njegovem delovnem mestu mrtvega v pokončnem položaju, bo takoj padel s plačilnega seznama.

Če v prihodnje predstojniki opazijo uslužbenca, ki se že dve uri ne giblje, je njihova dolžnost, da raziščejo, kajti skoraj ni mogoče razlikovati med smrtjo in naravnim gibanjem nekaterih nameščencev.

PREDSTOJNIKE OPOZARJAMO, DA SKRBNNO RAZIŠČEJO!

Za najprimernejši način smatramo, da podrže plačilno kuverto pred izbranim truplom. Ven-

dar se zaradi tako močno ukoreninjenih naravnih nagonov utegne primeriti, da bo roka krčevito zagrabila še po tem, ko je že nastopila smrtna odrevenelost.

Casopis »Litostroj« izhaja mesečno (s posebnimi prilogami) v nakladi 5800 izvodov — Ureja ga uredniški odbor — Glavni urednik Vladimir Kovač — Odgovorni urednik Pavel Perko — Tehnični urednik Esterka Lampič — Telefon uredništva 56-021 (h.c.) int. 246 — Poština plačana v gotovini — Rokopisov ne vračamo — Tiska tiskarna CZP »Primorski tisk« v Kopru — 1974

Za razvedrilo

	4. JULIJ	IZRAZANJA	DRŽAVNA BLAGAJNA	PASIRANO SADIJE	EAST	LJUDSKA REPUBLIKA	PIJADE	ŠIROK PAS ZA PREVEZ KIMONA	VISOKO LISTNO DREVO	KRAJ BLIZU JUG. ROV. HEJE	POLMER
					SAHO-DEJNI APARAT						MAJHNE HIŠICE
NEHŠKI KRALJ	KRANJ	ŠR-PRIP			PRAV TAM (LAT.)	KRSTA CAJA					
PRODAJALNA RIB						OBHEJNA KONTROLA (DVAJINA)		VZKLIK	HETA/KOR FNA KAH-ENINA		
	ZAVARO VALNICA			GROBO DOHAČE SUKNO SEVER			LJUBLJ. GLEDALŠČE				
	EVROP. GORSTVO						BUCH-WALD				
AH-PER	TYEÇAN								ČESTNA ŽELEZNI.		
	JUSTIN								SAHO (NEHŠKO)		
HEDENO PECIVO				SEŠTEVAN							ITALIJA
				ELEMENI							KRSTICA NA RE-ČERTIH
HE NA SOČI											
TUJ DVOGLA-SNIK		SAHO-GLASNIK						VAŽEN ORGAN			

Jurček grdo preklinja. Njegova mama pokliče starejšega brata Jožka in ga vpraša:

»Jožko, si ti naučil Jurčka te grdih besed?«

»Ne, mama, jaz sem mu samo povedal, katerih grdih besed ne sme govoriti.«